

Studiestarten som ett äventyr

*Rationalitet, slump och nödvändighet
inför högskolestudierna*

av David Wästerfors

Appendix: Vägen till studierna

– Korta porträtt av 24 studenter

av David Wästerfors

Studiestarten som ett äventyr

*Rationalitet, slump och nödvändighet
inför högskolestudierna*

av David Wästerfors

Appendix: Vägen till studierna

– Korta porträtt av 24 studenter

av David Wästerfors

Studenterna i Sverige

StudS

Arbetsrapport nr 5

Högskoleverket 1998

StudS (Studenterna i Sverige) är ett projekt inom Högskoleverket. StudS skall beskriva *de studenter som idag finns vid universitet och högskolor i Sverige*; deras tidigare utbildning och studier; hur länge som de läst vid universitet och/eller högskola; eventuella studieuppehåll och byten av inriktning; deras mål och planer inför studierna; deras privata situation; civilstånd och familjesituation i övrigt. Vidare studeras yttre faktorer som påverkar studierna och som kan vara viktigt för uppläggningsen av utbildningen: Arbete eller ej vid sidan om studierna; bostad och bostadsort i förhållande till studieorten; tidsanvändning för studierna m.m. Andra områden som studeras är studenternas liv utanför studierna, vad de gör på fritiden och deras intressen i övrigt.

Inom StudS har hittills utkommit följande arbetsrapporter

- Lars Brandell och Claes Petri: *Studenterna höstterminen 1995 - några basdata..* (Studenterna i Sverige. Arbetsrapport nr 1 Högskoleverket 1996)
- Sara Brandell och Helena Höög: *Med studenternas egna ord. Svaren på två öppna frågor i en enkät hösten 1996 till studenter i Sverige* (Studenterna i Sverige. Arbetsrapport nr 3 Högskoleverket 1998)
- Karin Agélii: *6 studenter - deras liv, upplevelser av studierna och förhoppningar inför framtiden* (Studenterna i Sverige Arbetsrapport nr 4. Högskoleverket 1998).

Studiestarten som ett äventyr samt Appendix: Vägen till studierna

Producerad av Högskoleverket april 1998

Studenterna i Sverige (StudS), Arbetsrapport nr 5

ISBN 91-88874-13-3

Innehåll: David Wästerfors

Form: Informationsavdelningen, Högskoleverket

Tryck: Högskoleverket, Stockholm, maj 1998

Innehållsförteckning

Förord	5
<i>Studiestarten som ett äventyr</i>	7
Inledning	9
Snårig väg till studierna	11
En rationell handling?	11
Subjektiv rationalitet	11
Att välja genom att välja bort	12
Att undvika val: slump eller nödvändighet	12
Exempel på föreställda val och icke-val	15
”Nu måste jag börja titta efter någonting annat”	15
”Hjälp, vad ska jag välja?”	15
”Det är lite oklart även för mig”	16
”Man måste helt enkelt ha en utbildning”	17
”Då måste man nästan gå för att jag kom in”	17
”Det var nog det bästa valet, men det var slumpmässigt”	18
”Det låg i organisationens natur”	18
”Man tänker inte på det som ett val”	18
”Man planerar inte så noga”	19
”Egentligen är det ju det jag gillar mest”	20
”Det var tur att jag kom in”	21
”Det var nog ödet, dom vill inte att jag ska sluta”	21
”Jaha, det kanske blir nån teknisk högskola”	22
Andra studier	23
Avslutning: Studenternas perspektivrikedom	25
Referenser	27
<i>Appendix: Vägen till studierna</i>	29
Inledning	31
Lista på intervjupersoner	32
Korta porträtt av 24 studenter	33

Förord

Syftet med projektet Studenterna i Sverige (StudS) är beskriva dagens studenter i Sverige och deras situation. Som underlag har inom projektet gjorts studier baserade dels på de uppgifter om studenterna som finns i högskoleregistret, dels på en enkät som besvarades av mer än 2000 studenter som läste vid svenska universitet och högskolor hösten 1996.

Som en viktig komplettering till dessa studier har inom StudS gjorts sammanlagt 30 djupintervjuer med olika studenter hösten 1997. Syftet med dessa är framförallt att på ett djupare sätt belysa situationen för dagens studenter och få exempel på vad som kan gömma sig bakom de kvantitativt baserad resultat som fås fram ur högskoleregistret och StudS studentenkät.

Föreliggande rapport handlar om studenternas syn på sin egen studiestart. Den baseras på intervjumaterialet och beskriver vad intervjupersonerna säger om hur det kommer sig att man börjat högskolestudier och varför man börjat med just den utbildning man går på idag. Det visar sig att det finns många olika sätt att komma fram till studierna. Det är en process som – åtminstone i backspegeln – kan berättas på många olika sätt av de inblandade, där många olika faktorer kan spela in.

I ett appendix ges ett kortare referat av vad 24 av de intervjuade studenterna har sagt om sin bakgrund och om vägen fram till högskolestudierna. (Övriga sex intervjuer har på ett mer fullständigt sätt presenterats i en tidigare arbetsrapport¹⁾.)

Både rapporten om studiestarten och porträtten i appendix har utarbetats av David Wästerfors, som också tillsammans med Karin Agelii har svarat för uppläggningsen och genomförandet av intervjuundersökningen.

Rapporten har i en tidigare version diskuterats i referensgruppen för StudS²⁾. För innehållet svarar författaren.

Lars Brandell
Projektledare

¹⁾ Se Karin Agelii: *6 studenter hösten 1997 – deus liv, upplevelser av studierna och förhoppningar inför framtiden*. Högskoleverket. Studenterna i Sverige, arbetsrapport nr 4. Stockholm, 1998.

²⁾ Till StudS finns en referensgrupp betående av Statistikchef Ronnie Andersson, (SCB). Seniorutredare Lisbet Berg, (NIFU och FAFO, Oslo). Forskningsledare Thomas Fürth, Institutet för framtidsstudier. Docent Annika Lundmark, Enheten för utveckling och utvärdering, Uppsala universitet. Fil. stud. Helene Lindstrand, Högskolan i Växjö. Universitetslektor Anders Iersson, Sociologiska Institutionen, Lunds universitet. Doktorand Lari Pitkä-Kangas Institutionen för idéhistoria, Umeå universitet. Fil stud. Carin Sjöström, Stockholms universitet och Professor Olof Wärneryd, Institutionen för kulturgeografi och ekonomisk geografi, Lunds Universitet.

*Studiestarten som
ett äventyr*

*Rationalitet, slump och nödvändighet
inför högskolestudierna*

av David Wästerfors

Inledning

Som en del i projektet Studenterna i Sverige djupintervjuades 30 studenter vid olika universitet och högskolor under hösten 1997³⁾. Med intervjuerna som grund har Karin Agélii och jag skrivit olika porträtt av studenterna för att presentera deras liv och tankar. Denna rapport är en kommentar till de 24 studentporträtt som jag har ansvarat för. Dessa porträtt återfinns i ett appendix efter denna text. Övriga sex studenter presenteras på ett mer journalistiskt sätt i Karin Agéliis rapport⁴⁾.

Porträtten är fokuserade på upplevelserna av en eller flera valsituationer inför tillträdet till högskolevärlden, alternativt frånvaron av sådana val. När jag skrev porträtten funderade jag på hur intervjupersonerna i sina berättelser lyfter fram och/eller undviker föreställningar om ett aktivt rationellt val. Anser sig studenterna ha gjort ett rationellt val när de påbörjade sina högskolestudier? Om det är så, hur ser denna rationalitet i så fall ut? Och om det inte är så, hur kan studiestarten beskrivas utan en föreställning om valsituationer? Kan förekomsten av val kombineras med ödestro och föreställningar om slump? Och hur skildras alternativa möjligheter till ämne eller studier som intervjupersonerna skulle ha kunnat förverkliga men som till slut föll bort?

Alla dessa omständigheter kring varje persons studiestart kan naturligtvis inte utförligt analyseras här, det skulle kräva alltför stort utrymme. Därför använder jag enbart exempel från studentporträtten, inte hela berättelser, för att illustrera olika kombinationer av föreställda val och frånvaro av val. Framställningen ska alltså inte tolkas som ett försök att slutgiltigt förstå de aktuella studenterna utan som ett sätt att på ett mer allmänt plan åskådliggöra hur studentblivandet kan skildras av den enskilde studenten. De 24 studentporträtten kan fungera som fördjupning om man som läsare blir intresserad av några särskilda fall.

³⁾ Intervjuerna genomfördes av studenter på grundutbildningsnivå vid Lunds respektive Stockholms universitet under handledning av Karin Agélii (forskarstuderande i pedagogik) och David Wästerfors (forskarstuderande i sociologi). Även dessa handledare utförde intervjuer. Förutom denna arbetsrapport publiceras ytterligare två rapporter inom StudS baserade på intervjuerna:

Karin Agélii: *6 studenter – dems liv, upplevelser av studierna och förhoppningar inför framtiden* Högskoleverket. Studenterna i Sverige, arbetsrapport nr 4. Stockholm, 1998.

David Wästerfors: *Att vara student. Rörelse och fördröjning i livet som högskolestudande. En kvalitativ intervjustudie av 30 studenter hösten 1997*. Högskoleverket. Studenterna i Sverige, arbetsrapport nr 6. Stockholm, 1998. Den senare rapporten behandlar upplevelsen av att vara student. I den finns fler detaljer om undersökningens metod, urval och teoretiska ram.

⁴⁾ Se Karin Agélii: *6 studenter – dems liv, upplevelser av studierna och förhoppningar inför framtiden*. Högskoleverket. Studenterna i Sverige, arbetsrapport nr 4. Stockholm, 1998.

Den teoretiska utgångspunkten är densamma som i den mer omfattande rapporten om studentidentiteten⁵⁾, vilket i korthet betyder att studenterna betraktas som meningskonstruktörer och deras berättelser som meningstilldelande uttryck. Detta perspektiv har bland annat formulerats av sociologerna Berger och Luckmann (1991). Det betyder att jag inte strävar efter en objektiv sanning om varför man börjar studera utan istället är intresserad av hur studenterna *upplever* studiestarten. Det innebär inte att upplevelserna är falska och saknar relevans, tvärtom. Studenternas upplevelser är istället medproducenter till det sociala livets sanningar.

I intervjuerna visar det sig att studenterna inte alltid formulerar ett rationellt val i förhållande till sina studier. Istället konstruerar de en berättelse som kan omfatta olika varianter av rationalitet, slump och nödvändighet. Om man betraktar studenterna som meningskonstruktörer är det just dessa berättelser som måste analyseras. Det är berättelserna som ger studiestarten mening, det vill säga de gör studiestarten begriplig. Att foga samman en serie vanliga händelser till en berättelse är med filosofen Jean-Paul Sartres ord ett sätt att skapa ett äventyr. Själva berättandet är i detta sammanhang nödvändigt. Att betrakta studiestarten som ett äventyr i Sartres bemärkelse är med andra ord ett försök att närma sig studenternas egna sätt att förklara hur högskolestudier påbörjas.

Under arbetet med rapporten har Karin Agélii och Lars Brandell tillsammans med referensgruppen för StudS hjälpt mig med synpunkter och kritik, vilket jag är mycket tacksam för. Jag skulle även vilja tacka de intervjuade studenterna för att de låtit mig ta del av deras spännande berättelser.

Malmö i april 1998

David Wästerfors

⁵⁾ Se David Wästerfors: *Att vara student. Rörelse och fördröjning i livet som högskolestudande. En kvalitativ intervjustudie av 30 studenter hösten 1997*. Högskoleverket. Studenterna i Sverige, arbetsrapport nr 6, Stockholm, 1998.

Snårig väg till studierna

En rationell handling?

Att bli student kan ses som en rationell handling, det vill säga som individens bästa sätt att utifrån sina särskilda villkor uppnå ett på förhand bestämt och önskvärt mål, till exempel att nå ett yrke. En sådan instrumentell rationalitet återfinns i många av intervjupersonernas berättelser, ibland uttalat som en vilja att bli något och ibland mer underförstått i den allmänna riktning intervjupersonens liv har. Samtliga intervjupersoner har mer eller mindre tydliga framtidsplaner för den närmaste tiden efter studierna vilket kan ses som rationellt. Tre enkla exempel från studentporträtten kan illustrera detta: *Peter*, 37, läser idéhistoria för att få jobb på universitetet eftersom han är trött på att vara lärare och *Gunnar*, 32, började på socionomprogrammet för att äntligen ta en examen och få en annan typ av arbete. *Katarina*, 34, vill att studierna ska ge henne ett nytt jobb på den bank där hon brukar jobba – hon vill jobba med personalfrågor. Om det inte sker söker hon sig någon annanstans.

I en enkätundersökning bland 3000 studenter, som gjorts inom StudS fick liknande förslag på studiemotiv i genomsnitt höga värden (respondenterna fick ange betydelsen på en skala mellan 1 till 5 där 1 stod för ingen betydelse och 5 för att påståendet i hög grad stämmer överens med den egna situationen). En fråga som ställdes var "Varför läser Du de kurser/den utbildning Du går på höstterminen 1996?". Omkring tre av fyra instämde (det vill säga markerade 4 eller 5) i påståendet "Studierna leder fram till en examen och ett yrke som jag vill ägna mig åt". Påståendet "Min utbildning ökar chanserna att få ett arbete jag kommer att trivas med" höll 80 procent med om och påståendet "Jag studerar för att minska risken att bli arbetslös i framtiden" instämde tre av fem i. En stor majoritet av de tillfrågade, omkring tre av fyra, angav också att deras studier är eller ska bli en del av en längre sammanhängande utbildning som kan leda till examen.

Subjektiv rationalitet

Intervjupersonernas berättelser visar att rationaliteten dock inte behöver ta en enkel och linjär form, åtminstone inte för en utomstående, vilket motiverar beteckningen *subjektivt* rationellt. Som läsare av intervjupersonernas berättelser är det i och med de olika avbrotten, bytena och studiefria perioderna lätt att tänka att planerna hade kunnat förverkligas på ett annat sätt. Studenternas karriärer avbryts och tillåts att avbrytas på ett sätt som måste förklaras och som därmed inte behöver ses som självklart förnuftigt. I enkätundersökningen angav nästan en tredjedel av de tillfrågade att de bytt inriktning på sina studier sedan

de för första gången började läsa. Ungefär lika stor andel angav att de haft perioder på minst en termin utan studier sedan de påbörjade högskolestudierna.

En viss rationalitet underförstås dock på sätt och vis av själva ansökningsförfarandet där man personligen måste fylla i och skriva under blanketten, och även rangordna alternativen på ett otvetydigt sätt som tvingar ens preferenser att rätta sig efter en enkel, endimensionell hierarki. Kanske kan man se ansökningsproceduren som en sorts försäkran om att själva studiestarten baseras på en rationell handling utförd av en preferenssäker individ trots att det antagligen snarare handlar om en kraftsamling inför ett vägval som delvis konstruerats bortom individens kontroll; strax före sista ansökningsdag *måste* man veta vad man vill och en rad omständigheter begränsar denna vilja.

Att välja genom att välja bort

Men intervjupersonernas egna bilder av utbildningsstarten följer alltså inte den enkla rationalitetsmallen utan nyanserar och fragmentiserar idén om en entydig vilja bakom ett enkelt och förnuftigt fattat beslut. En del väljer genom ett slags negativ beslutsprocess, genom att *välja bort* omöjliga alternativ tills något möjligt återstår, vilket kan gälla både i valet av *att studera* och i valet av *det ämne* man studerar. I enkätundersökningen instämde nästan en femtedel av studenterna i påståendet ”Alternativet till studier är för mig arbetslöshet” (de markerade 4 eller 5 som ovan) vilket antyder att arbetslösheten ibland har valts bort snarare än att studierna aktivt har valts. Var fjärde av de tillfrågade angav också att det finns andra utbildningar som de hellre hade velat gå än den de just nu går, och av dessa menade mer än hälften att otillräckliga meriter var orsaken.

Att undvika val: slump eller nödvändighet

Andra studenter berättar om utbildningsstarten helt utan att antyda valsituationer. Att börja studera blir med andra ord ett *icke-val*. Med icke-val menar jag alla de beskrivningar som i kontrast till föreställningen om ett val istället fokuserar andra förklaringar som utesluter valsituationer. Studenten kan känna att han eller hon var tvungen, eller att studiestarten mest handlar om slump.

Genom att betona en rad omständigheter som leder fram till utbildningen eller genom uttryck som ”jag har hela tiden varit intresserad av”, ”jag har alltid tänkt att” eller ”det var självklart att” kan påbörjandet av studierna bli en icke-händelse, en i sig odramatisk episod som i efterhand upplöses i en känsla av biografisk kontinuitet. På något sätt anses utbildningsstarten inbäddad i individen från början, den är nödvändig och, i eftertankens perspektiv, förutsägbar. Därmed skyddas individen från den ibland obehagliga känslan av att ha gjort ett val; valsituationer innebär alltid alternativa möjligheter och därmed också möjligheten att välja fel. I enkätundersökningen är påståendet ”Jag studerar för att jag är intresserad av de ämnen jag läser” det mest populära – fyra av fem instämde – vilket åtminstone påminner om ett slags icke-val; intressen

antas ofta vara naturliga eller spontana och knappast strategiskt utvalda. Något alternativ av typen ”Det bara blev så” eller ”Det har jag inte tänkt på” fanns inte i enkäten (men däremot möjligheten att för varje påstående markera ”vet ej/ej aktuellt”). Däremot angav 8 procent svaret ”Inget av påståendena passar in/kan inte avgöra/vet ej” på frågan ”Vilken/vilka roll(-er) har dina nuvarande studier i förhållande till din planerade högskoleutbildning?”.

Andra gånger kan studentblivandet beskrivas så att avgörandet överläts till en från individens synvinkel utomstående och opåverkbar makt, till exempel antagningsenheten, slumpen, arbetsmarknaden eller något liknande nyckfullt och gåtfullt vars effekter man inte förmår att förutsäga helt eller sätta sig upp emot. Detta skulle jag också vilja kalla ett icke-val men där slumpen snarare än nödvändigheten betonas. Även föräldrar kan anta denna auktoritära gestalt för intervjupersonerna även om de då framträder mindre gåtfullt och mer sympatiskt.

Det vanligaste är att alla dessa sätt att beskriva entrén till högskolevärlden blandas och kombineras; intervjupersonerna konstruerar sina berättelser genom att ena stunden betona sitt rationella val och den andra stunden slumpen, genom att ibland beskriva utbildningen som en nödvändighet och ibland som en tillfällighet. Detta förhållande speglas också i StudS enkät där flera olika studiemotiv kunde väljas och dessutom på ett sätt som tillät att de olika motiven kunde graderas. Jag vill här beskriva dessa möjligheter med några exempel från studentporträtten.

Exempel på föreställda val och icke-val

”Nu måste jag börja titta efter någonting annat”

En del studenter ser utbildningsvalet som ett slags utväg – man väljer genom att *välja bort*. *Bella*, 26, ville från början bli konstnär: ”Sen så insåg jag väl här nu i vintras, förra vintern, att det inte är så bra att satsa på nåt sånt för det går ändå inte att livnära sig på det” berättar Bella, ”utan nu måste jag börja titta efter någonting annat”. Hon bestämde sig för att inte bli konstnär för att hon ville ha ”en stabilare grund”. När Bella väl hade valt arbetsterapeututbildningen understryker hon de konstnärliga möjligheterna på vårdhögskolan – att man kan arbeta med hantverk och keramik, till exempel – som för att återupprätta den ursprungliga visionen inom de begränsningar hon ställts inför. Samtidigt betecknar hon det faktum att hon blev antagen som en ren slump, ”det bara råkade bli så”. ”Sen var det lite grann också påtryckningar från min mor”, tillägger Bella, ”som tyckte att det verkade vettigt, jag prövar”. Bella beskriver sin mamma som en ”stark kraft” i hennes liv, utan mammans påtryckningar hade hon inte kommit igång. ”Utan henne så hade jag säkert fortfarande ha gått och undrat vad jag skulle bli”, säger Bella. Här samspelar alltså ett negativt val (att *inte* bli konstnär) med slump (det råkade bli så) och nödvändighet (mammans roll) i föreställningen om hur utbildningsstarten genomfördes.

”Hjälp, vad ska jag välja?”

En del intervjupersoner ägnar stort utrymme åt att berätta om alternativa karriärer som skulle kunna ha förverkligats men som till slut föll bort, vilket också kan ses som en del i en negativ beslutsprocess. I *Charlottes* (29) berättelse skisseras flera tänkbara men kvarlämnade möjligheter; hon skulle kunnat bli mariningenjör, marinbiolog, geolog, lärare eller arkitekt. En del alternativ föll bort på grund av otillräckliga betyg, andra passade inte för att hon just blivit mamma. Efter att ha gjort högskoleprovet med högsta resultat kunde hon plötsligt välja vad som helst, något som får Charlotte att under intervjun utbrista: ”Så det vart lite vakuum, hjälp vad ska jag välja”. Ramarna hade förändrats och ännu fler alternativ var möjliga. Nu kunde Charlotte bli läkare men valde bort det eftersom linjen är ”för biologisk, för mycket sjukvård och för lite friskvård”. När hon till slut bestämde sig för att bli psykolog var det just omväxlingen i hennes liv som plötsligt verkade användbar, hon hade samlat på sig ”en stor säck med erfarenheter” under årens lopp och tänkte sig att hon kunde få nytta av det. Samtidigt menar Charlotte att hon hade ”kommit så långt att det är okej att göra samma sak” som hennes föräldrar, att studera, vilket förutom att beteckna föräldrarna som auktoriteter också antyder ytterligare ett uteslutet alternativ: att inte studera överhuvudtaget.

Erika, 38, läste ett tag en kurs om media och kommunikation på ett grafiskt utbildningscenter men bestämde sig för att inte bli grafiker. ”Utan nu ska jag läsa det jag vill, det jag känner för” menar Erika, ”när man har jobbat ganska många år och sen, jag tycker att jobb är en tråkig plikt så vill man faktiskt syssla med nåt som man är intresserad av”. Erika föreställer sig alltså jobb som ”en tråkig plikt”, och har man väl valt bort det kan ersättningen knappast bestå av en annan tråkig plikt, det vill säga ett ämne man inte gillar. Erika vill nu bli journalist och måste ha en fil kand men vilket huvudämnet är spelar inte så stor roll. Här återfinns alltså bortväljandet (att *inte* bli grafiker) och det rationella, det vill säga en vilja som föregår valet och en instrumentell syn på medlet (att ordna en fil kand *för att* kunna läsa journalistik).

”Det är lite oklart även för mig”

Peter, 37, bestämde sig inför sin första studieperiod att inte bli musiker, något han varit övertygad om förut: ”Sen så var det nåt som hände, det är lite oklart även för mig hur det ligger, men alltså, jag spelade band hela gymnasietiden eh, det var ju så att jag, att jag var tveksam till om det skulle funka, om det nu berodde på mina föräldrars tvekan eller om det var min egen tvekan eller en kombination det vet jag inte, jag menar, det var ju lite oklart det där, det var ju liksom ett tungt val, ett svårt val”. I slutet av gymnasiet eller kanske på sommaren mellan gymnasiet och universitetet bestämde Peter sig för att inte satsa professionellt på musik. Han hade sökt filosofi, lärarlinjen och musikutbildning på kommunala musikinstitutet men valde alltså bort det senare alternativet.

Som påpekades ovan har Peter också en rationell dimension i sitt utbildningsval, han studerar för att byta jobb, och han nämner även andra förklaringar. Peter talar om ”psykologisk existentiell ångest” som han har försökt att hantera genom att ge sig själv en ”världsfrälsaruppgift”, därav hans engagemang i politik och studier. ”Jag brukar jämföra mig med min bror som är tio år äldre ” säger Peter, ”han ehh, uppfattar jag det, också har flytt men inte in i studier och politik utan in i missbruk istället och jag tror att det är så eftersom vi har samma föräldrar, samma uppväxt, att vi har flytt fast på olika sätt”. Peters ångest gör att det knappast kan vara en slump att han sökte sig till just filosofi, menar han. Samtidigt beskriver han sina senaste studier som en njutningsfull hemkomst; ”det känns som att komma hem varje gång jag åker till universitetet”. Peter betraktar alltså studierna inte bara som ett medel för att byta jobb utan också som en flykt från uppväxtens ångest som paradoxalt nog kan kännas som att komma hem. Genom att associera studierna med missbruk förmedlar Peter en känsla av att han saknar full kontroll över skeendet, att han har tvingats underordna sig något slags psykologisk kraft. En sådan reflektion hindrar dock inte honom från att i nästa stund deklarerat målet med studierna och därmed betona sin autonomi; föreställningen om frånvaron av val samexisterar med ett befintligt val.

”Man måste helt enkelt ha en utbildning”

Hos *Anna*, 26, deklarerar en klar vilja. Hon är den första i familjen som läser vidare men föräldrarna hade inga krav på henne, ”det kommer helt och hållet från mig själv, jag ville läsa”. Hon fortsätter dock med ett arbetsmarknadsrelaterade argument – utbildning krävs ”ur jobb-synpunkt” – och kryddar sin förklaring med ”kunskapstörst”. ”Det krävs mycket mer för att få jobb idag” menar Anna, ”man måste helt enkelt ha en utbildning och kanske var jag intresserad av att lära mig något. Ja, som en [[skratt]] kunskapstörst helt enkelt.” Efter gymnasieskolan var hon studietrött och reste och jobbade. ”Sen kände jag att jag vill läsa igen” berättar Anna, ”jag kände mig motiverad, jag kände att jag ville inte fortsätta att bara sitta i en kassa, eller jobba på en båt som jag hade gjort innan”. Här förenas alltså en vilja till kunskap med ett yttre tvång att tillägna sig kunskap och de både sammanfaller och uttrycks i samma andetag; ”jag vill” och ”jag måste” förenas i upplevelsen, det subjektivt rationella utesluter inte inverkan från en yttre kraft. På samma sätt som i Peters berättelse kan föreställningen om en vilja kombineras med underordnandet av denna vilja under en utomstående makt, i Peters fall ”ängest” men hos Anna ”arbetsmarknad”. När det gäller vilket ämne man ska läsa förefaller dock Anna överlåta avgörandet åt slumpen i form av ansökningsmaskineriet. När intervjuaren frågar vilka ämnen hon sökte första gången svarar Anna skrattande: ”Ja, jag vet inte, jag kommer inte ihåg [[skratt]], man fyller i och skickar in så många lappar till hela landet så jag minns inte riktigt, men jag kom in på pedagogik”. Ansökningsproceduren resulterade i att Anna ”kom in” på pedagogik och därmed blev det just pedagogik trots att ingen viljeyttring kring detta formuleras. Kanske tillät inte Annas utgångsläge en större frihet varför hon i berättelsen ger händelsen en slumpmässig gestalt.

”Då måste man nästan gå för att jag kom in”

Att som Anna överlåta en del av avgörandet till antagningsmaskineriet förekommer hos flera intervjupersoner, i synnerhet när det gäller valet av ämne. *Björn*, 22, menar till exempel att man nästan måste påbörja en utbildning om man har kommit in samtidigt som det faktum att man söker utbildningen inte behöver betyda att det är det enda man vill göra: ”Jag sökte ju inte till den här utbildningen för att det var det enda rätta” menar Björn, ”utan jag sökte den för att söka den, liksom () och då tänker man att då måste man nästan gå för att jag kom in [[skratt]]”. Efter att ha utan egna förpliktelser överlåtit avgörandet till antagningen kan alltså en känsla av tvång inställa sig, en föreställning om att ha *blivit utvald* snarare än att själv *ha gjort ett val*. Denna syn på ansökan om högskolestudier uttrycker mer just ett *sökande* snarare än en formaliserad, klar intention. Genom att ansöka yttrar man något i stil med ”jag skulle kunna tänka mig att” snarare än ”jag vill” vilket också besparar studenten den besvikelse och eventuellt känsla av personligt misslyckande som kan bli fallet om man inte blir antagen. Att förhålla sig aningen opassionerat till utbildningen minimerar risken för misslyckande.

”Det var nog det bästa valet, men det var slumpmässigt”

Sussi, 27, menar att valet av vårdhögskolan skedde slumpmässigt; hon sökte till socionom, till kulturvetarlinjen och till konstfack och längst ner kryssade hon i för arbetsterapeututbildningen. ”Jag bara kryssade, jag tänkte inte ens allvarligt på det” berättar Sussi, ”jag bara kryssade”. Hon kom inte in på socionomutbildningen men däremot på kulturvetarlinjen och arbetsterapeututbildningen. ”Så kändes det bra då helt plötsligt”, berättar Sussi, ”eller det kändes som om att det var nog det bästa valet av alla ändå, men det var alltså slumpmässigt, det var inget jag gått och funderat på sådär”. Sussi *råkade* alltså göra det bästa *valet* och använder antagligen betoningen av det slumpmässiga för att avstånd från en åtminstone tänkbar påverkan från sin mamma som jobbar på en vårdhögskola. Sussi är noga med att framställa sin utbildningsstart som ett slumpmässigt icke-val, till och med själva blankettifyllandet förefaller godtyckligt: ”jag bara kryssade”.

”Det låg i organisationens natur”

Petra, 28, är däremot målmedveten. Hon förklarar sitt studieintresse med en ”egen drift till att vilja bli nånting” och berättar vidare: ”Jag vill inte att det ska finnas några begränsningar för mig, sen har jag insett realiteten att man kommer inte så långt utan utbildning och, då är det väl att finna sig i det”. Därmed illustrerar Petra föreställningen om en vilja som definierar ett mål (att inte vara begränsad) och ett rationellt medel (utbildning) samtidigt som Petra måste anpassa sig till omgivningens begränsningar. Här blir resultatet extra paradoxalt eftersom Petra önskar sig frånvaro av begränsningar vilket enligt henne kräver att hon måste utbilda sig och därmed underordna sig en markant begränsning. Hon väljer att ”finna sig i det” och uttrycker därmed ett slags strategisk underordning; en period med viss ofrihet kommer att resultera i desto större frihet. Petra påpekar också att studierna påbörjades på grund av den organisation hon arbetat i utomlands eftersom det låg i ”organisationens natur” att läsa vidare. Därmed kombinerar hon rationaliteten med en känsla av nödvändighet; hennes bakgrund i organisationen tillät helt enkelt inget annat än studier som fortsättning.

”Man tänker inte på det som ett val”

Många intervjupersoner saknar en klar viljeyttring och beskriver istället sina liv som ett drama vars egentliga innebörd alltid har varit att göra det de just nu gör, nämligen att studera i allmänhet eller att studera ett visst ämne. Intervjuformen underförstår också ett sådant begripliggörande; intervjuaren frågar hur det kommer sig att intervjupersonen studerar och därmed måste ett svar formuleras som lyfter fram de händelser som hela tiden tycks ha pekat på att personen i fråga skulle komma att studera. *Björn, 22*, anser sig alltid ha varit intresserad av musik och berättar att han växt upp i en musikalisk familj, byggt ett medialabb på gymnasiet, hjälpt en bildlärare i undervisningen och jobbat som grafiker i

Italien. Allt tycks peka på just den utbildning han nu går: multimedia. Även Björn har naturligtvis ställts inför allvarliga val – i synnerhet hans mamma har tagit initiativet några gånger och drivit fram eller tagit ställning vid valsituationer – men i stort tycks utbildningen fungera som en fortsättning på en redan definierad väg snarare än ett resultat av ett vägval.

För *Berit*, 25, är situationen liknande. Hon förefaller överraskad av att bli ombedd att förklara utbildningsvalet och menar att allting har ”flutit på”, hon har aldrig behövt ta några stora beslut. Berit vet inte ”varifrån valen kommer” vilket hon sätter i samband med att hon är uppvuxen i den universitetsstad där hon nu också studerar: ”Alltså, grejen är, att är du uppvuxen i ((universitetsstaden)), och har gått gymnasiet här, så tänker man inte på det, som ett val. Man skickar iväg sådana ansökningshandlingar lika enkelt som man skickar dem till gymnasiet. Man lever ändå i en miljö där alla läser, alla är involverade i det. Jag tror inte ens att jag funderade på det”. I Berits fall skulle man nästan kunna tala om utbildningsstarten som ett *beteende* snarare än en handling, högre studier är något som förutsätts. Känslan av icke-val understryks också när Berit förklarar varför hon har börjat läsa just de ämnen hon läser, vilket hon betecknar som en slump. Att hon skulle läsa var dock ingen slump men båda förklaringarna utesluter betydelsen av Berits egna handlingar.

”Man planerar inte så noga”

Vid första ansökningstillfället tittade *Carina* i katalogen – ”det är ju bara att sitta och bläddra i kurskatalogen, så hittar man något att söka till”, säger hon – och sedan har hon gått på ”eget val och på vad de andra berättar och så”. Hon har inte ansträngt sig särskilt mycket inför ansökningarna: ”Jag har liksom aldrig lagt ner så mycket, jag menar jag har aldrig varit så *engagerad*, jag har aldrig lagt ner så mycket *tid* på om jag ska bli *det* eller ska jag bli *det*, ska jag göra si eller ska jag göra så”. Man planerar inte så noga som till exempel studievägledare och högskoleverk tror, påpekar Carina, ”det känns lite slumpartat att man kom in på detta med att läsa, och vad man läser”. Hon menar att närheten till universitetet har fått henne att välja teoretiska ämnen och hon har även påverkats av familj och vänner. Här cirkulerar alltså olika icke-val och ett avståndstagande till att planera eller tänka strategiskt när det gäller studier. Samtidigt antyds i början av intervjun ett negativt beslut, att *inte* bli arbetslös: ”Det var ganska naturligt på något vis att man skulle läsa vidare. Det var ju det här att det inte fanns så mycket annat, så många jobb att välja på”.

En föreställning om att saker och ting ”flyter på” kan också finnas bland de som växt upp utanför universitetsstäderna, som till exempel hos *Paul*, 22. Han menar att han alltid varit intresserad av samhällsvetenskap och historia och sedan femte eller sjätte klass varit övertygad om att han skulle bli lärare. Definitionen av lärarprojektet ter sig hos Paul undanskymd och bortglömd, kanske aldrig klart genomtänkt utan snarare skildrad som en röd tråd i Pauls liv på samma sätt som utbildning i allmänhet fungerar i Berits liv.

”Egentligen är det ju det jag gillar mest”

Hos andra intervjupersoner, ofta lite äldre, har alternativa möjligheter till studier manifesterats tydligare och intervjupersonerna får anstränga sig mer för att betona den verkliga kontinuiteten bortom det till synes splittrade skenet. *Fionna*, 32, jobbade under nästan tio år på en restaurang, på posten och på ett kontor men plockade vid ett avgörande tillfälle upp en utvecklad möjlighet; att studera. Hon har läst i två omgångar med en arbetsperiod mellan och inför den andra perioden var den avgörande händelsen att hon miste jobbet. Denna tvingande händelse – arbetsmarknadens slumpmässighet – tjänar dock inte som ensam motivering utan *Fionna* förklarar att hon har haft studier i tankarna under många år och att hon hela tiden fått höra från sina föräldrar att det är viktigt att utbilda sig.

För *P-O*, 30, fungerade arbetsmarknaden som en liknande katalysator, han betecknar nedgången i byggbranschen som ”den avgörande faktorn” som fick honom att hoppa av jobbet och förverkliga den tanke på att läsa som han hela tiden hade haft. *P-O* hade inte tänkt att bli snickare men det blev så, och när han sedan lika oplanerat upphörde att vara snickare återvände han till sitt ursprungliga projekt – studier. Intervjusituationen erbjuder ett utmärkt tillfälle att efterkonstruera sin livsbana, dock inte nödvändigtvis på ett beräknande sätt utan snarare som ett ärligt försök att förstå sig själv.

När *Karel*, 47, började studera befann han sig i en problematisk situation; en rad påtvingande händelser sammanfaller i hans berättelse med en känsla av ett tillfälle att förverkliga något sedan länge undanskymt men närvarande – ett studieintresse. *Karels* äktenskap hade kraschat och hans ”romantiska föreställningar” om hemlandet Polen hade krossats och därmed stängt dörren för ett eventuellt återvändande dit. Han for tillbaka till Sverige och kände att han var tvungen att börja om. Någon månad efter att han kommit tillbaka låg det en reklambroschyr från en högskola i brevlådan och *Karel* tänkte: ”Det kanske är dags att börja studera, egentligen är det ju det som du gillar mest [[skratt]], det är det som du har klarat dig, alltid, du har klarat dig alltid bra”. Till detta fogar *Karel* en psykologisk förklaring: i efterhand har han läst i psykologiska böcker att studier ofta hjälper människor som har det svårt med sig själva, och *Karel* antyder att samma sak hände honom i ett tillstånd av personlig kris. Beslutet att börja studera fattas här i relief till en serie olyckliga omständigheter men istället för att skildra händelsen som att studierna var hans enda utväg väljer *Karel* att betona en linje i hans biografi som han ”egentligen” gillat mest hela tiden, nämligen studieintresset. Det faktum att detta ”egentliga” intresse inte varit så framträdande i resten av biografien – *Karels* intressen har enligt intervjun mest handlat om idrott – hindrar inte *Karel* att beskriva sin vändpunkt på ett sätt som utesluter inre konflikter i hans biografi och istället understryker harmonin. Kanske fungerar den avslutande psykologismen som ett slags alibi för en sådan manöver.

”Det var tur att jag kom in”

Att arbetsmarknaden och ansökningen kan uppvisa likartad slumpmässighet i individens perspektiv visar sig också i *Pers* berättelse. Per, 21, menar att han började studera beroende på dels slumpen och dels vännerna. På grund av minskad marknad för gaffeltruckar fick han ingen vidareanställning på det företag där han jobbade, ”och sen så, en mycket nära vän som går den här utbildningen också hade kommit in”, berättar Per och fortsätter: ”Jag ringde då till utbildningsledaren och frågade om det fanns några platser vilket det inte gjorde, jag kommer på uppropet och är det någon som inte kommer så tar jag den platsen. Och det visade sig att det var två som inte kom, så då fick jag en av platserna här, så det var tur att jag kom in mer eller mindre”. Minskad marknad för gaffeltruckar – slump i form av otur – initierade alltså Pers väg mot högskolan, en vän agerade föredöme och antagningsproceduren tillhandahöll ytterligare ett slumpmoment, två andra antagna dök aldrig upp – slump i form av tur.

”Det var nog ödet, dom vill inte att jag ska sluta”

Malin, 33, visar exempel på både beslutsamhet och ödestro i sin berättelse. Efter att ha jobbat i nio år och varit hemma några år med barn bestämmer hon sig för att börja läsa på KomVux: ”Sen en dag så kände jag att nej det här går inte, jag har inte gjort ett val i hela mitt liv, jag bara, alla andra har valt för mig och då bestämde jag mig för att börja läsa igen”. Även om denna studiestart skildras som ett val framställs den senare som en tillfällighet. Ingen annan i Malins familj har högskoleutbildning och hon kan inte peka ut någon som har uppmuntrat henne att läsa. ”Jag har nog vart på rätt plats rätt tid, så tycker jag, jag har nog haft ganska tur, faktiskt, eftersom, ja, ödet lite”, menar hon. Malin jämför det med den gången då hon gick på KomVux och hade bestämt sig för att hoppa av biologin för att hon inte orkade med fem ämnen på en gång. När hon körde till lektionen för att förklara att hon skulle sluta krockade hon med ett rådjur, ”då missade jag biologilektionen där jag hade tänkt att säga det [[skratt]], jag fick ringa polisen och allt sånt så jag tänkte ((att)) det var nog ödet, dom vill inte att jag ska sluta, jag var ju tvungen att ha biologi för att komma in på högskolan”.

Den tydligaste formen av överlåtande av val till utomstående makter står naturligtvis *Hans*, 38, för som menar att Gud hade avgörande betydelse för att han påbörjade sin andra studieperiod. Hans ser studierna i teologi som ett kall – Gud blåste liv i hans kristna tro från barndomen, och denna händelse fick honom att återvända till universitetsstudierna – samtidigt som beskriver det som att det förflutna hann upp honom i och med att han är uppfostrad i en kristen familj. När intervjuaren frågar om inte Gud verkade genom någon i hans omgivning svarar Hans att han inte kände någon kristen vid den tiden och att han därför inte kan peka ut någon person: ”Utan det var plötsligt bara här inne i hjärtat som det plötsligt blev en omvändelse”. Inte ens här är dock omvändelsen

ensam ansvarig i Hans perspektiv utan det förflutna spelar också en roll. Sammantaget betonas dock upplevelsen av ett icke-val; Hans kunde inte gjort på något annat sätt, vilket också underförstås i begreppet ”kall”.

”Jaha, det kanske blir nån teknisk högskola”

Kanske är det inte så långt från denna ödestro till de intervjupersoner som talar om studierna som en självklarhet. *Ann*, 22, upptäckte under sina studier i tyska att hon saknade matematik: ”Dom ((humanisterna med vilka Ann studerade tyska)) tyckte jag var dum i huvudet för det var ingen som tyckte om matte, dom tyckte jag var konstig. Jaha, tänkte jag, det kanske blir nån teknisk högskola”. Anns upptäckt av sitt eget intresse får henne att formulera sitt icke-val av en teknisk högskola som en konstaterande suck. Här är det inte Gud som talar utan en sorts personlig insikt i ”hur man är” vilken man sedan underordnar sig. I Anns fall är högskolestudier i allmänhet något som förutsattes redan på gymnasiet, vilket ytterligare understryker frånvaron av ett val. ”I och med att man gick i naturklass så är stämningen där att man ska läsa vidare”, säger Ann, ”det är givet”. Lärarna förberedde klassen för högskolestudier: ”Lärare för naturklasser diskuterar så ’när ni kommer till högskola så får ni lära er detta och detta’, inte mycket kanske men mer än dom som går ekonomisk, kanske”.

På samma sätt menar *Martin*, 23, att det aldrig var ”nåt snack om egentligen, det var självklart” att läsa vidare. Båda Martins föräldrar har bra erfarenheter från högskolan och Martin går nu på samma högskola som far och farfar. Här talar inte heller Gud utan släkt och familj till studenten men nog är det samma tvingande nödvändighet; något är ”givet”, det är inget man ”snackar” om och alltså inget man har möjlighet att ifrågasätta, vilket man kan jämföra med ett kall. En liknande nödvändig röd tråd visar *Sven*, 23, i sin berättelse där hans framgång i skolan och högsta resultat på högskoleprovet antyder ett kunskaps- och utbildningsorienterat liv som helt enkelt har fortsatt in på universitetet.

Andra studier

Trots att någon heltäckande litteraturundersökning inte har utförts i den kvalitativa delen av StudS vill jag här anknyta till två andra studier som kan belysa problematiken kring val och studiestart. I en projektrapport från UHÄ 1983, av Lillemor Kim⁶⁾, redovisas en mer omfattande undersökning där utbildningsstatistik kombineras med kvalitativa metoder. Kim fokuserar tillträdesreglernas effekter på rekryteringen till högre studier bland annat genom att beskriva hur elever i gymnasieskolans avgångsklasser reagerar på reglerna. Tanken är att visa vilken roll tillträdesreglerna spelar när det gäller elevernas utbildningsval, strategi i gymnasieskolan och framtidsplaner. Även här belyses individernas upplevelser av valsituationer och deras kunskap och attityder till antagningssystemet.

Som titeln på studien antyder menar Kim att individerna ”väljer” medan samhället eller utbildningssystemet ”väljer ut”. Den sistnämnda processen resulterar i en samhällelig selektion i utbildningssystemet, det vill säga snedrekrytering där akademiker- och tjänstemannabarn gynnas i förhållande till arbetarbarn. Kims studie gör det möjligt att urskilja påverkan från social bakgrund vilket denna studie inte medger. En annan skillnad är att Kim undersöker gymnasieelever på tröskeln till högskolan, inte studenter inom högskolesystemet. Därmed kan även de som *inte* når fram till högskolan skildras, vilket här inte varit möjligt.

Att samhället ”väljer ut” samtidigt som individen väljer reflekterar aktörstruktur-problematiken i utbildningssystemet. Med hjälp av Kims studie kan man ge en strukturell förklaring till varför vissa studenter inte enbart skildrar tillträdet som ett eget personligt val. De har snarare blivit *utvalda*, ibland på ett begränsat och föga förutsättningslöst sätt, vilket ger upphov till föreställningar om icke-val i form av slump, nödvändighet och liknande i intervjupersonernas självreflektioner. På det sättet kan alltså även strukturella krafter bli synliga på aktörsnivå.

Att studenter formulerar snåriga och undvikande svar på frågan varför de studerar kan med andra ord ses som en reaktion på att de inte själva har full kontroll över tillträdet till högskolan; de har inte haft tillgång till ett solklart val. Här spelar naturligtvis betygen en stor roll, liksom den sociala bakgrunden och numera även resultatet på högskoleprovet. Att valet, eller urvalet, till högre studier inte sker vid en tidpunkt utan snarare är en utdragen process visas också i Kims undersökning. I denna studie återfinns det i form av intervjupersonernas långa och komplicerade berättelser.

⁶⁾ Lillemor Kim: *Att välja eller väljas - En studie av tillträdesreglerna och övergången från gymnasieskola till högskola*. Universitets- och Högskoleämbetet. Projektrapport 1983:4. Stockholm, 1983.

I en annan undersökning av studenter aktiva vid institutionen för musikvetenskap vid Uppsala universitet vårterminen 1993 av Roland Forsberg⁷⁾ återfinns intresset som framträdande element i studenternas studiemotiv. De som läser musikvetenskap motiverade av hobby- och fritidsintresse utgör cirka 50 % av dem som svarade på olika enkäter (totalt 290 enkätsvar) medan de redan yrkesverksamma eller de med planer på särskilda yrken utgör 40%. Forsberg förklarar detta med att många läser musikvetenskap som första ämne och att situationen på arbetsmarknaden inte alltid tillåter yrkesplaner. Här finns alltså ytterligare ett betraktelsesätt för att förklara varför många studenter undviker att skildra studiestarten som ett strategiskt val: man är osäker, och arbetsmarknaden är osäker. Detta synsätt påminner om Kims strukturella förklaringar. Kanske kan man därmed också förvänta sig att dagens student även när det gäller övergången från studier till arbete överlåter det egna ”valet” till arbetsmarknaden i brist på autonomi; man blir snarare utvald – i bästa fall – än väljer själv.

⁷⁾ Roland Forsberg: *Livsstil och vetenskap. En studie i studerandeperspektiv av disciplinen Musikvetenskap vid Uppsala universitet*. Uppsala universitet. Rapportserie från enheten för utveckling och utvärdering nr 9. Uppsala, 1997.

Avslutning: Studenternas perspektivrikedom

Även om vissa intervjupersoner skildrar sin utbildningsstart på ett sätt som ganska entydigt använder sig av antingen val eller icke-val som genomgående förståelsemetod tycks som sagt blandningar och kombinationer vara vanligare. Detta understryker perspektivrikedomen i intervjupersonernas självreflektioner, det vill säga deras förmåga att skifta mellan aktörs- och strukturorienterade förklaringar av sina egna handlingar och deras förmåga att i efterhand konstruera en förståelse för sin livsbana hur motsägelsefull den än förefaller att vara.

I en undersökning inom StudS av studenternas studiemönster⁸⁾ speglas denna mångfald i studenternas förhållande till högskolesystemet. Mångfalden av syften bakom studenternas entré till högskolevärlden visas bland annat av att studenterna börjar studera vid olika tidpunkter i livet, att de tillhör olika åldersgrupper, gör långa avbrott och ofta redan har en examen i bagaget under studierna och därför kan sägas bedriva återkommande studier. En och samma student kan under olika delar av sitt liv bedriva högskolestudier av varierande skäl.

Att bli högskolestuderande är utifrån intervjupersonernas perspektiv ingen enkel historia, det är snarare en historia som måste berättas om och om igen med olika infallsvinklar för att göra den egna livsbanan begriplig. Att som många intervjupersoner på olika sätt undvika att deklarerat ett entydigt syfte, motiv eller svar på frågan ”varför studerar du” och liknande kan också tolkas som en vilja att inte bli klassificerad, att inte bli begripliggjord på ett på förhand avgjort sätt.

Berättelsen om studiestarten har alltså betydelse för den egna självförståelsen, och om man inte vill dramatisera sitt liv enligt gängse normer – det vill säga med val, syften, avsikter och liknande – framstår berättelsen som oklar. I detta sammanhang kan filosofen Jean-Paul Sartres tankar om äventyr och berättelser hjälpa. I romanen *Äcklet* låter Sartre huvudpersonen fundera: ”För att den mest banala händelse skall bli till ett äventyr är det nödvändigt och tillräckligt att man berättar den. Det är det som lurar människorna: en man är alltid en historieberättare, han lever mitt ibland sina historier och nästans historier, allt som händer ser han genom dem; och han försöker leva sitt liv som om han berättade det.” Sartre fortsätter: ”Men man måste välja: att leva eller att berätta. (...) När man lever händer det ingenting. Ramen förändras, människorna går ut och in, det är alltihop. Det finns aldrig någon början. Dag läggs till dag utan något rimligt skäl, en oändlig och monoton addition. (...) Det, det är att leva. När man

⁸⁾ Lars Brandell: *90-talets studenter. Bakgrund och studiemönster*. Högskoleverket. Studenterna i Sverige, arbetsrapport nr 2. Stockholm, 1998.

berättar livet förändras allting; men det är en förändring som ingen lägger märke till: beviset är att man talar om sanna historier” (1990:49–50). Sådana historier, framgår det senare, finns dock inte – alla är på något sätt arrangerade, menar Sartre.

Om man använder Sartres (i romanform framförda) idé blir studenternas studiestart till ett äventyr *genom berättelserna*. Först då skapas händelser, valsituationer, en början och ett slut. Om inte tillträdet till högskolevärlden *berättas framgångsrikt* blir intervjupersonernas utsagor mer lika ”livet” som Sartre ser det; dag fogas till dag, saker och ting bara sker, det finns ingen början och inget slut och det är svårt att svara på frågor som ”varför?” och ”vad hände sen?”. Själva berättarkonsten kan alltså ha betydelse för förståelsen av intervjupersonernas studiestart, och på ett djupare plan naturligtvis även intervjupersonernas vilja eller ovilja samt möjlighet att berätta om studierna och därmed skapa ett äventyr i Sartres bemärkelse. Om till exempel strukturella villkor kring intervjupersonernas studiestart inte tillåter egna val blir det svårt att skildra tillträdet till högskolan som en händelse, ett äventyr. Sådana strukturella villkor behöver inte enbart handla om begränsningar utan också *brist* på begränsningar; de som har *alla* möjligheter får också svårt att välja, liksom de som bara har *en* möjlighet (och blir utvalda snarare än väljer själva).

Att enbart använda sig av den rationalitetsmodell som jag tog som utgångspunkt leder alltså inte nödvändigtvis till förståelse utan resulterar snarare i en reduktion av studenterna, som om de bara kunde ha ett syfte. Deras egna upplevelser av att bli högskolestuderande inbegriper långt mer fantasifulla förklaringar än de strikt rationella.

Referenser

Agélii, Karin: *6 studenter – deras liv, upplevelser av studierna och förhoppningar inför framtiden*. Högskoleverket. Studenterna i Sverige, arbetsrapport nr 4. Stockholm, 1998.

Berger, Peter & Luckmann, Thomas: *The Social Construction of Reality. A Treatise in the Sociology of Knowledge*. Penguin Books. London, 1991.

Brandell, Lars: *90-talets studenter. Bakgrund och studiemönster*. Högskoleverket. Studenterna i Sverige, arbetsrapport nr 2. Stockholm, 1998.

Forsberg, Roland: *Livsstil och vetenskap. En studie i studerandeperspektiv av disciplinen Musikvetenskap vid Uppsala universitet*. Uppsala universitet. Rapportserie från enheten för utveckling och utvärdering nr 9. Uppsala, 1997.

Kim, Lillemor: *Att välja eller väljas – En studie av tillträdesreglerna och övergången från gymnasieskola till högskola*. Universitets- och Högskoleämbetet. Projektrapport 1983:4. Stockholm, 1983.

Sartre, Jean-Paul: *Äcklet*. Bonniers. Viborg, 1990.

Wästerfors, David: *Att vara student. Rörelse och fördröjning i livet som högskolestuderande. En kvalitativ intervjustudie av 30 studenter hösten 1997*. Högskoleverket. Studenterna i Sverige, arbetsrapport nr 6. Stockholm, 1998.

*Appendix:
Vägen till studierna*

Korta porträtt av 24 studenter

av David Wästerfors

Inledning

Under hösten 1997 genomförde jag och Karin Agélii tillsammans med en rad studenter på våra respektive institutioner en intervjustudie för Högskoleverkets räkning. Trettio studenter intervjuades med syftet att undersöka hur det kommer sig att man börjar studera och vad studierna innebär.

Sex av dessa intervjuer är underlag för rapporten *6 studenter – deras liv, upplevelser av studierna och förhoppningar inför framtiden* av Karin Agélii (Studenterna i Sverige Arbetsrapport nr 4, Högskoleverket 1998). Övriga 24 intervjuer är underlag för denna rapport.

Porträtten är skrivna utifrån de transkriberade intervjuerna. De är konstruerade som presentationer av intervjupersonerna med bakgrund, ålder, familj, tidigare sysselsättningar och liknande. Utöver detta har studiestarten fokuserats medan reflektioner kring hur det är att vara student behandlas i rapporten om studiernas identitetsuttryck. Jag har med andra ord selekterat bort mycket från intervjuerna för att kunna presentera personerna på ett kort och överskådligt sätt.

Eftersom intervju-utskriften är olika till omfång och djup speglas detta i porträtten. Vissa är längre, andra kortare, vissa verkar utelämna viktiga saker medan andra är rika på till synes ovidkommande detaljer. I och med att intervjumetoden var ostrukturerad överläts en stor del av samtalsinitiativ till studenterna själva, och det är orsaken till olikheterna. Intervjupersonerna har i hög grad själva styrt intervjuerna och därför tagit upp det som de själva ansett mest relevant.

Malmö i april 1998

David Wästerfors

Lista på intervjupersoner

Intervjupersoner med korta porträtt i denna rapport

Fingerat namn:	Ålder:	Nuvarande ämne och lärosäte:	Beskrivning sid
Ann	22 år	industriell ekonomi	33
Anna	26 år	sociologi vid högskola	35
Bella	26 år	vårdhögskola	37
Berit	25 år	samhällsvetenskapliga ämnen vid universitet	39
Carina	27 år	fristående kurser vid universitet	40
Charlotte	29 år	psykologlinjen vid universitet	42
Daniel	32 år	bibliotekarieutbildningen vid universitet	44
Erika	38 år	antropologi vid universitet	46
Fionna	32 år	spanska och psykologi	49
Gunnar	32 år	socionomutbildningen vid högskola	51
Hans	38 år	teologi vid universitet	53
Karel	47 år	öststatskunskap vid högskola	55
Katarina	34 år	P-linjen vid universitet	58
Kristian	34 år	kemi vid högskola	60
Lena	33 år	socionomutbildningen vid socialhögskola	62
Malin	33 år	industriell ekonomi	64
Martin	23 år	industriell ekonomi	66
P-O	30 år	industriell ekonomi	69
Per	21 år	elektronisk handel vid högskola	71
Peter	37 år	idéhistoria vid universitet	73
Petra	28 år	samhällsvetenskapliga ämnen vid högskola	76
Sussi	27 år	vårdhögskola	78
Sven	23 år	kulturvetarlinjen vid universitet	80
Örjan	29 år	sjuksköterskeutbildning vid högskola	82

Intervjupersoner som beskrivs i rapporten *6 Studenter hösten 1997*

Anette	30 år	ekonomi vid högskola
Annika	24 år	etnologi vid universitet
Aron	21 år	civilingenjörsutbildningen vid högskola
Björn	22 år	multimedia vid högskola
Paul	22 år	filosofi vid universitet
Ulla	24 år	sjuksköterskeutbildning vid högskola

Ann

Ann är 22 år och studerar industriell ekonomi vid en tekniskhögskola

Ann flyttade som tvååring till den stad där hon nu bor. Hon har en tvillingssyster och en lillebror. Hennes mamma har gått en ettårig kartritarkurs på gymnasiet och är alltså karritare medan pappan tagit realen och gått en ettårig handelslinje.

Ann gick naturvetenskaplig linje på gymnasiet och fick bra betyg men visste inte vad hon sedan skulle söka. På gymnasiet var alla målinriktade, menar Ann, medan hon var osäker. Efter gymnasiet sökte hon tyska ”för jag tänkte språk är alltid bra”. Dessutom hade hennes syster sökt franska och varit i Frankrike som aupair. Hon läste tyska ett halvår och åkte sedan till Tyskland som aupair i ett halvår; hon hade velat åka förut men inte vågat. Ann berättar: ”Jag tänkte hela tiden att jag ska söka in till högskolan, jag vill göra nåt riktigt, men vad? När jag läste tyska umgicks jag mest med folk som hade läst, ja, humanister, och jag kände ’gud vad jag saknar matte, logiska saker’. Dom tyckte jag var dum i huvudet för det var ingen som tyckte om matte, dom tyckte jag var konstig. Jaha, tänkte jag, det kanske blir nån teknisk högskola”. Hon sökte till industriell ekonomi när hon var i Tyskland och kom in på sin reservplats efter en ledig sommar i Sverige. I andrahand hade hon sökt kemi och trodde ett tag att hon skulle börja läsa det, vilket också skulle varit ”hyfsat kul”.

Ann kommer från en bondesläkt och alla i släkten är imponerade av systrarnas studier. ”Alla tycker att vi är så duktiga” berättar hon, ”mormor tror att pappa hjälper oss med matten när det blir svårt, ’nej, det slutade han med i femte klass’, ’oj, vad svårt det måste vara då’, säger mormor, så alla är mest imponerade”. ”Det gör att det går bra för oss i skolan” menar Ann, ”jag känner inte att nån har tvingat mig men det kan det indirekt ha gjort, fast så bra att jag inte känt det”.

Anns pappa har alltid tyckt att Ann ska bli lärare eftersom det verkar skönt med sommarlov. Anns farbror är NO-lärare på gymnasiet – ”det längsta han kunde tänka sig att utbilda sig till” – och Ann har visserligen funderat på att bli lärare men ”tänkt att det kan man bli i alla fall, om man nu känner att man kommit alldeles fel så kan man skola om sig”. Systemen läser internationell ekonomi och blir civilekonom medan Ann alltså blir civilingenjör. När hon läste tyska gillade hon grammatik eftersom den var logisk vilket hon förbinder med sitt tekniska-naturvetenskapliga intresse.

På gymnasiet umgicks hon med människor som skulle läsa vidare. ”I och med att man gick i naturklass så är stämningen där att man ska läsa vidare”, säger Ann, ”det är givet”. Lärarna förberedde klassen för högskolestudier: ”Lärare för naturklasser diskuterar så ’när ni kommer till högskola så får ni lära er detta och

detta', inte mycket kanske men mer än dom som går ekonomisk, kanske". Dessutom hade Ann under gymnasiet och den tid hon läste tyska en pojkvän som gick samhällsvetenskaplig linje och kanske ville läsa historia vid universitetet, "det kan vara att jag blev lite anti honom" menar Ann, "och ville utbilda mig ännu mer". När hon började att läsa industriell ekonomi tog förhållandet slut.

Förut visste inte Ann vad civilingenjörer gör "men dom är kända för att det är en bra utbildning" menar Ann, "det är bra kurser, liksom, det är inte yrket i sig jag strävar efter, det är utbildningen". Hon har hela tiden känt att hon ska läsa ett program och inte enstaka kurser. Hon har en kusin som läst på handelshögskolan och är framgångsrik, han kan mängder av språk och har fått bra jobb. Ann har aldrig känt att hon behöver jämföra sig med honom och han är dessutom "stel och konstig" och sådan vill hon inte bli. Samtidigt är hon imponerad av honom.

Ann har alltid delat rum med sin syster. När de flyttade hemifrån bodde de tillsammans i en trea utanför staden, två kilometer från mamma och pappa, men nu har de flyttat närmare centrum. De är inte hemma så mycket. "Om det är fester har vi sovit över hos kompisar", berättar Ann.

Ann vill inte offra sitt liv utanför skolan för att få högre betyg och siktar inte på att få de bästa konsultjobben. Däremot tror hon att hon kan få andra jobb, t.ex. som trainee på olika företag.

Anna

Anna är 26 år och studerar sociologi vid en högskola

Anna är född och uppvuxen i en stad i samma landskap som högskoleorten och där gick hon tvåårig ekonomisk linje på gymnasiet. Hennes mamma är tandsköterska och pappan är revisor men Anna är nog med att påpeka att de inte är utbildade till det utan har gått i skola inom sjukhuset respektive företaget. De har inga formella utbildningar ”så det är ingen direkt tradition bland oss”.

Hon är den första i familjen som läser vidare men föräldrarna hade inga krav på henne, ”det kommer helt och hållet från mig själv, jag ville läsa”. Dels krävs det utbildning ”ur jobb-synpunkt” menar Anna, ”det krävs mycket mer för att få jobb idag, man måste helt enkelt ha en utbildning och kanske var jag intresserad av att lära mig något. Ja, som en [[skratt]] kunskapsörst helt enkelt.” Efter gymnasieskolan var hon studietrött och reste och jobbade. ”Sen kände jag att jag vill läsa igen” berättar Anna, ”jag kände mig motiverad, jag kände att jag ville inte fortsätta att bara sitta i en kassa, eller jobba på en båt som jag hade gjort innan”.

Anna läste in tredje gymnasieåret på KomVux under ett och ett halvt år och sökte vid tre tillfällen till Socialhögskolan men kom aldrig in. Av kompisar och studievägledare fick hon höra att det skulle vara lättare att komma in på en annan högskola och då sökte hon dit. När intervjuaren frågar vilka ämnen hon sökte svarar Anna skrattande: ”Ja, jag vet inte, jag kommer inte ihåg [[skratt]], man fyller i och skickar in så många lappar till hela landet så jag minns inte riktigt, men jag kom in på pedagogik”. Hon läste 20 poäng pedagogik och flyttade under andra terminen till en universitetsstad för att läsa en termin.

Anna trivdes dock bättre på den mindre högskolan och återvände dit för att läsa sociologi där, vilket hon alltså gör nu. Där är det bättre sammanhållning medan universitetet präglades av anonymitet och ”vassa armbågar” – ”alla bara tänkte på sig själv, man hjälptes inte åt”. På universitetet fick hon dock välja inriktning själv och valfriheten var även större när det gällde litteraturen. Om hon får ha den lärare som nu är hennes uppsatshandledare kommer hon att stanna vid högskolan under nästa termin för att skriva en uppsats i sociologi, kanske med anknytning till ett annat land.

Annas syster är frisör och egentligen borde det vara hon som läste vidare, tycker Anna, eftersom hon hade höga betyg på gymnasiet. Systemen har alltid haft lätt för att läsa medan Anna är långsam i sina studier, hon har en form av dyslexi som gör att det tar lång tid. Systemen blev uppmanad av föräldrarna och lärare att läsa vidare eftersom hon var duktig medan samma uppmaningar inte riktades mot Anna, trots att det var hon som verkligen fortsatta att läsa.

”Jag tror att de som har toppbetyg har mer krav på sig” berättar hon, ”inte bara hemifrån utan från skolorna”. Duktiga elever uppmanas till att läsa teoretiska utbildningar som leder till statusyrken, och när Anna i framtiden ska välja mellan att jobba med personalarbeten eller socialtjänsten så rekommenderar hennes vänner, sambo och föräldrar på liknande sätt personalarbeten eftersom socialtjänsten saknar status och är mindre lönsamt. Uppmaningarna får henne ibland att tvivla på vad hon verkligen vill och om hon klarar av arbeten med högre status. Det faktum att hon läser enstaka kurser istället för ett program gör henne också osäker. Hon blev en gång uppmanad av en studievägledare vid universitetet att riva sina gymnasiebetyg och läsa om allt på KomVux, vilket hon uppfattade som nedvärderande. Samtidigt känns det bra att läsa enstaka kurser, ”du utvecklas hela tiden du läser, man kan ändra sig hela tiden, och det kan man ju inte på en linje för där är allt förplanerat”.

Anna har aldrig känt någon press på att fortsätta läsa, ”tvärtom, måste jag säga, så var det först förvåning och sedan en slags stolthet”.

Bella

Bella är 26 år och studerar på en vårdhögskola

Bella är uppvuxen i högskolestaden och hennes föräldrar bor också där. Hon bor med sin sambo i en lägenhet som hon köpt när hon ärvde lite pengar och hon försöker undvika att ta studielån. ”Jag tycker att det inte känns så roligt att vara tvungen att betala resten av livet för det är ju så det blir”, säger Bella. Hon jobbar därför varannan helg och en kväll i veckan i en butik där hon varit anställd i åtta år. Om det går bra vill hon finansiera hela studieperioden så och slippa ta lån.

Från början hade Bella tänkt att bli konstnär och därför gick hon social-estetisk linje på gymnasiet. Sedan var hon i USA ett år och läste bland annat teckning på high school. Efter det sökte hon till Nyckelviken och till olika konstskolor men kom inte in, hon tänkte ha vernissager och liknande men kom efter ett tag på andra tankar. ”Sen så insåg jag väl här nu i vintras, förra vintern, att det inte är så bra att satsa på nåt sånt för det går ändå inte att livnära sig på det” berättar Bella, ”utan nu måste jag börja titta efter någonting annat”.

Bella har under många år haft problem med ryggen och knäna och har därför gått på ett rehabiliteringsprogram på en klink. Där började tanken på arbetsterapi att väckas. Bella förklarar: ”För det är lite kreativt och konstnärligt, man jobbar ju, *kan* jobba mycket med hantverk och så där samtidigt som man jobbar mycket med människan och tittar på människan som den är frisk istället för sjuk och det tycker jag också är rätt skönt, bara för att man har ont behöver man inte vara en sjukling”. Detta tilltalade Bella som sökte arbetsterapeututbildningen och att hon kom in betecknar hon som en ren slump, ”det bara råkade bli så”. ”Sen var det lite grann också påtryckningar från min mor”, tillägger Bella, ”som tyckte att det verkade vettigt, jag prövar”. Före högskolestudierna gick hon på KomVux ett år för att kvalificera sig.

Bella vill ha utbildningen som något ”att falla tillbaka på”. Folk i hennes omgivning har visserligen sagt ”inte ska du ge upp dina planer som konstnär, du som är så *duktig*”. Men Bella säger att hon inte är ”road av att leva som en fattig konstnär hela livet”. Hon vill ha ”en stabilare grund” och hon tycker att arbetsterapi passar henne. Förut hade hon inte ens kommit på tanken att jobba inom vården utan ville som sagt ha ett konstnärligt yrke, kanske som designer eller inom reklambranschen. Hon är inte speciellt förtjust i sjukhus men menar att arbetsterapi är något annat: ”Men det känns som arbetsterapi, det är inte sjukdom på det sättet utan det är mer friskvård på nåt sätt, lite mer hoppfullt tycker jag att det känns”. Yrket är också ”otroligt brett” och man kan specialisera sig på olika saker. Många arbetsterapeuter arbetar med att sysselsätta patienter med keramik, vävning, målning och dylikt, och genom detta hoppas Bella få användning av sin konstnärliga kunskap.

Bellas mamma är en ”stark kraft” i Bellas liv, hon beskrivs som ”väldigt involverad i allt som händer” och Bella menar att hon får flest influenser från henne. Det var Bellas mamma som hjälpte henne att kontakta kliniken där hon får hjälp med sina ryggproblem. Arbetsterapin är bra för henne själv, menar hon, samtidigt som det kan vara bra att ha en egen erfarenhet av de problem arbetsterapeuter sysslar med. Hon skulle dock aldrig vilja bli sjukgymnast eftersom de arbetar ”för fysiskt intimt” och mer med sjuka människor. Dessutom har de två yrkesgrupperna olika grundsyn: ”Som arbetsterapeut ska du ju titta på hur mycket individen klarar av *själv* medan sjukgymnasten är där för att hjälpa på nåt sätt”. Att man som arbetsterapeut ägnar sig mer åt att ”uppmuntra folk att bli självständiga” tilltalar Bella.

Utan mammans påtryckningar hade Bella inte kommit igång med utbildningen, tror Bella. Hon har varit så rädd för att göra misstag, att gå en utbildning och sedan upptäcka att det är helt fel, att hon inte vågat bestämma sig. ”Utan henne ((mamman)) så hade jag säkert fortfarande ha gått och undrat vad jag skulle bli”. Ju mer man läser desto roligare blir det, resonerar Bella, nu får man se vart det bär. ”Det här är ju också en bred utbildning så jag tror inte att () det är ett misstag på nåt sätt”, menar Bella. ”Även om man då inte vill jobba med gamla människor så kanske du då vill forska eller göra nånting, så det finns så mycket alternativ”.

Bellas syster och bror tycker det är roligt att Bella studerar. Hennes bror började en datautbildning samtidigt. Familjen är ”väldigt uppmuntrande” men Bellas sambo tycker att ämnet verkar ”astråkigt” även om han också är uppmuntrande och tycker att Bella skriver bra. Förut tyckte hon att skolan var vidrig, hon gillade inte skolmiljön och att man tvingades att umgås med människor som man själv inte hade valt, men på KomVux blev det bättre och nu på vårdhögskolan trivs hon. Hennes ”ångestkänslor över skolgången” gjorde att det dröjde ett tag innan hon började läsa in ämnen på KomVux. ”Men sen så kommer man till en punkt när man inser att det finns liksom inget val utan det är det ((utbildning)) eller så får man jobba i butik i resten av livet och det vill man inte göra [[skratt]] så det är bara att ta tjuren vid hornen”.

Bellas sambo är 30 år och vill ha barn nu men Bella själv vill vänta tills hon är klar med utbildningen och har jobbat ett tag. Hon ser ljus på framtiden och tror att hon kommer att få jobb eftersom arbetslösheten är låg bland arbetsterapeuter och antalet nyutbildade inte så stort.

Berit

Berit är 25 år och studerar samhällsvetenskapliga ämnen vid ett universitet

Berits mamma jobbar som förskollärare, hennes pappa är samordnare för hemspråklärare och hennes yngre bror pluggar ADB. Berit är uppvuxen i universitetsstaden, har alltid bott där och tycker det är svårt att beskriva utbildningsstarten som ett val: ”Alltså, grejen är, att är du uppvuxen i ((universitetsstaden)), och har gått gymnasiet här, så tänker man inte på det, som ett val. Man skickar iväg sådana ansökningshandlingar lika enkelt som man skickar dem till gymnasiet. Man lever ändå i en miljö där alla läser, alla är involverade i det. Jag tror inte ens att jag funderade på det”.

Hon beskriver sitt liv som avslappnat och lugnt, hon har inte bråttom någonstans och menar att ”allting har ju gått av sig själv hittills”. Hon har aldrig behövt flytta eller lämna sina föräldrar eller vänner, hon har aldrig sommarjobbat, allting har ”flutit på, jag har ju aldrig behövt ta några stora beslut”. Ibland har hon tyckt att det gått lite för lätt och försökt göra mer avvikande saker; hon har läst en termin i Frankrike och ska åka till Indien. Vid universitetet började hon att läsa en samhällsvetenskaplig introduktionskurs på 20 poäng med inblick i olika ämnen och fortsatte sedan med sociologi, statsvetenskap, företagsekonomi och sedan statsvetenskap igen. ”Men det är ju inga klara val [[skratt]]” menar hon, ”jag vet faktiskt inte varför det blev så”. Berit vet inte ”varifrån valen kommer”.

Hon beskriver sitt familjehem som humanistiskt. Där uppmuntrades hon att göra det som hon tycker är roligt och som hon är intresserad av, inte det nyttiga eller det man tjänar mest pengar på: ”det inte är så viktigt att läsa för att tjäna pengar, att bli något fint, som läkare t.ex., det har aldrig handlat om det hemma”. Nu är hon den mest välutbildade i familjen. Kanske hade hon läst naturvetenskapliga ämnen istället om föräldrarna varit annorlunda utbildade, att det just blev samhällsvetenskapliga ämnen betecknar hon som en slump, liksom att hon gick ekonomisk linje på gymnasiet. När det gäller gymnasiet hade hon dessutom dåligt betyg i matematik i grundskolan varför hon ville gå en linje där matematiken inte var så framträdande.

Berit skulle inte ha något emot att forska men i så fall inte direkt efter studierna. Hon skulle kunna tänka sig att påbörja forskarutbildningen, göra uppehåll för arbete och sedan komma tillbaka. Hon tänker sig dock inga speciella arbeten. Hon vill ha ett jobb som inte kräver de ämneskunskaper hon har utan istället handlar om något mer allmänt. Hon vill inte jobba med ekonomi.

Carina

Carina är 27 år och läser fristående kurser vid ett universitet

Carinas mamma är sjukgymnast och hennes pappa är gymnasieingenjör. Mamman har genom sin yrkesutbildning läst vidare men ”det är ju mer praktiska utbildningar, så det är ju inte riktigt samma sak”, menar Carina. Hon har två bröder, den äldsta som är tre år äldre har läst vidare medan den yngre fortfarande går på gymnasiet. Han kommer också att studera, tror Carina: ”Ja, det blir nog så” säger hon, ”jag menar, de har ju sett vad jag har gjort, och, ja, det blir ju så att man ser vad det är och vad det innebär, det blir ganska självklart”.

Carina flyttade som femåring från universitetsorten där hon föddes och bodde på en annan ort tills hon var tio år då hon flyttade tillbaka. Efter gymnasiet flyttade hon hemifrån, bodde under ett och ett halvt år på olika ställen och fick sedan tag i en lägenhet där hon nu fortfarande bor.

”Det var ganska naturligt på något vis att man skulle läsa vidare” berättar Carina. ”Det var ju det här att det inte fanns så mycket annat, så många jobb att välja på”. Hon jobbade dock en termin efter gymnasiet på dagis och fritis, reste terminen därpå och började sedan läsa. Hon började med sociologi, ett ämne hon inte kände till alls: ”Jag hade ingen aning om vad det var för någonting, men så tyckte jag, ja, det lät, det lät bra, det lät intressant [[dämpat skratt]]”. Hon läste 40 poäng och fick förtur till andra kurser och fortsatte sedan med att läsa 40 poäng litteraturvetenskap. Efter det hade hon ”lite hålterminer”, jobbade någon termin inom hemtjänsten och reste under en annan termin. Hon läste statsvetenskap och bestämde sig för att skriva en C-uppsats, och efter att ha funderat ett tag valde hon ut en särskild institution för det ändamålet. Hon vill dock inte namnge vilken. Nu skriver hon alltså en uppsats. Genom att jobba inom hemtjänsten, dels på somrarna och dels under terminerna, får hon extrainkomster som gör att hon inte hela tiden måste tänka på pengar.

Carina tror att livet hade sett annorlunda ut om hon inte hade bott i universitetsorten. ”Jag har ju funderat ibland på vad som skulle hända” berättar hon, ”jag menar hur det hade varit om vi hade bott kvar i ((annan stad)), som var mer ett typiskt industrisamhälle, där liksom, alla jobbade på stans industri, på fabriken liksom. Jag funderar på det ibland. Hade jag läst vidare då? Det är möjligt att jag hade läst kanske till sjuksköterska eller, ja, alltså något mer sådant, men jag tror inte jag hade läst något sånt här, mer teoretiskt.”

Närheten till universiteten har fått henne att välja teoretiska ämnen, menar Carina, ”det hade jag ju liksom aldrig gått på annars”. ”Det är ju bara att sitta och bläddra i kurskatalogen, så hittar man något att söka till”, säger hon. Vid första ansökningstillfället tittade hon i katalogen och sedan har hon gått på ”eget

val och på vad de andra berättar och så”. Hon har inte ansträngt sig särskilt mycket: ”Jag har liksom aldrig lagt ner så mycket, jag menar jag har aldrig varit så *engagerad*, jag har aldrig lagt ner så mycket *tid* på om jag ska bli *det* eller ska jag bli *det*, ska jag göra si eller ska jag göra så”.

Man planerar inte så noga som till exempel studievägledare och högskoleverk tror, påpekar Carina, och menar att familj och vänner säkert påverkar. Samtidigt betecknar hon det faktum att hon läser som en slump: ”Det känns lite slumpartat att man kom in på detta med att läsa, och vad man läser”.

Carina har funderat på att bli journalist men har nu ändrat sig och vill komma in på forskarutbildningen. Hon har gjort några arbeten åt en lärare på institutionen och fått betalt och sådana jobb vill hon fortsätta med.

Charlotte

Charlotte är 29 år och läser på psykologprogrammet vid ett universitet

Charlottes pappa är professor och mamman är gymnasielärare (i psykologi, svenska, samhällskunskap och arbetslivsorientering). Föräldrarna skilde sig när Charlotte var liten men hon hade under uppväxten kontakt med de båda nya familjerna; hon bodde hos mamman och träffade pappan regelbundet. Hon fick en äldre styvsyster och har tre yngre syskon som står henne nära, en bror hos mamman och en bror och en syster hos pappan. Styvmodern är språklärare men jobbar som översättare, styvfadern är ingenjör och styvsystern jobbar utomlands och har efter några enstaka kurser fått ingenjörsutbildning inom ett företag. Charlottes syster läser på högskolan men ”har en tendens att flytta till London stup i kvarten” där hon läser engelska, hennes ena bror läser till ingenjör medan den andra gör lumpen och ännu inte är klar med gymnasiet. Charlotte har varit gift men skilt sig och är nu sambo med tre barn. Hon har på egen begäran ensam vårdnaden av de två barn hon har tillsammans med sin före detta man. Barnen träffar sin pappa varannan helg.

Först gick Charlotte samhällsvetenskaplig linje på gymnasiet men vantrivdes, ”hormoner och pubertet, det var hopplöst, jag var nästan aldrig där”, säger hon. Hon tog ett sabbatsår för att dansa på halvtid, tyckte att det blev för enahanda, läste jättemycket böcker hemma och tog ett jobb i en ICA-butik. Där var det ”svintråkigt”, ”efter två veckor fanns det inget som jag inte kunde i den affären”: Hon bestämde sig för att läsa vidare på gymnasiet men ville inte återvända till samhällsvetenskaplig linje utan fick via en SYO-konsulent dispens att läsa in några ämnen för att sedan kunna börja på teknisk linje. Under sabbatsåret kom hon underfund med att hon ville läsa vidare och när hon hade gått ett år på teknisk linje blev hon intresserad av marin-ingenjörsutbildningen eftersom man fick betald utbildning där. Samtidigt säger hon att hon inte hade en tanke på att läsa vidare under gymnasiet, ”men sen så småningom fick jag den strålande idén att man genom försvaret kan få betald högskoleutbildning och då sökte jag det och tänkte bli mariningenjör”. Hon började på fyraårig teknisk linje på gymnasiet, mönstrade ”som alla grabbarna gjorde” och hon välkomnades av försvarsmakten. ”Men jag åkte aldrig [[gapskratt]] utan jag ringde sista dan och tackade nej”.

Istället för att göra lumpen gifte hon sig och skaffade barn istället, det var efter gymnasiet och hon var då 21 år, en vändning Charlotte finner komisk när hon berättar det – ”du får skratta” säger hon till intervjuaren, ”det är skrattretande, så var det med det, så gjorde jag det ett tag”. Hon fick erbjudande om att påbörja marin-ingenjörsutbildningen fram till 25 års ålder men bestämde sig för att avstå, ”det var inte läge för det längre, en mamma som jag, lumpen, hej och ho, nej, det går inte”. Hon funderade på att bli marinbiolog istället i och med att det ligger nära marin-ingenjörsutbildningen – ”fast det ena är maskiner och det

andra havsbotten () men vadå, det har med havet att göra, det är jag förtjust i". Hon ville därför börja läsa biologi men betygen räckte inte till det och hon började istället studera geologi, något hon trivdes med. Hon funderade på att bli läkare eller arkitekt men kom inte in på de linjerna. Så gjorde hon högskoleprovet, fick 2.0 och kunde plötsligt välja vad som helst. "Så det vart lite vakuum, hjälp, vad ska jag välja", säger Charlotte. Hon kunde ha valt läkarlinjen men tyckte att den var "för biologisk, för mycket sjukvård och för lite friskvård" och trodde att studierna kunde bli för tunga när hon samtidigt var mamma. Hon bestämde sig för att bli psykolog och beskriver bakgrunden till beslutet med att hon samlat på sig "en stor säck med erfarenheter" under årens lopp; hon har varit småbarnsförälder, jobbat på olika ställen, gift sig och skilt sig och så vidare, och då tänkte hon att "jag skulle få användning för det och var skulle jag få användning för det om inte på psykologlinjen". Dessutom hade hon genomgått en lyckad terapi och hade även haft en stödjande kontakt med terapeuten vid det tillfälle då hon skulle skilja sig. Samtidigt hade hon "kommit så långt att det är okej att göra samma sak" som hennes föräldrar, nämligen att studera.

Charlotte beskriver sig som ett akademikerbarn som fått uppmuntran till att studera från föräldrarna. "Det har väl alltid funnits mycket böcker hemma" berättar hon, "travar över hela golvet", det vimlar av akademiker i släkten och alla är "bokgalna". "Så det är väl inte så konstigt att jag pluggar också [[skratt]]" förklarar Charlotte, "även om jag hade nån idé om att jag inte skulle göra det". Mamman tycker att Charlottes studier är spännande, hon frågar mycket om vad Charlotte läser och lånar hem samma böcker för att fräscha upp sin egna kunskaper. Hon brukar retas med att Charlotte ska bli lärare liksom hon men har samtidigt inte uppmuntrat detta på ett direkt sätt. Charlottes pappa är "våldigt nöjd" med att hon läser även om han tycker att ämnesvalet är "lite suspekt", han blir nervös av att hon läser just psykologi eftersom han uppfattar det som farligt, otäckt och genomskådande men har nu börjat acceptera det. Som barn var Charlotte med under pappans disputation, något hon minns var spännande: "det fanns spänning i luften, han höll ett föredrag och det var jättespännande att lyssna på, jag fattade en del i alla fall, det kändes kul att jag fattade nånting av vad han sa [[skratt]]".

Förutom föräldrarna har Charlottes mormor uppmuntrat henne, vilket hon också gjorde med Charlottes mamma. Mormodern är traditionell arbetare men drömde om att forska. Även Charlottes farfar har varit "en stor inspiratör", han hade läst matematik och gillade klurigheter av olika slag. Sjuttioalets grundskola är dock Charlotte missnöjd med, "det måste ha varit världens sämsta" menar hon, de hade inga läxor och bara storgruppsmöten. När hon kom till högskolan var det "som ett stort svart hål" för Charlotte, hon fick läsa "som en galning för att få in allt, historia och geografi". Samtidigt fick hon högsta betyg på högskoleprovet, något hon förklarar med att hon är akademikerbarn, har språkvana, är tjej och har gått teknisk linje. Dessutom passar själva provsituationen henne, hon tycker att tidsbegränsningen sporrar henne.

Charlotte tror att hon kommer att få jobb när hon är klar med utbildningen. Hennes drömvision är att jobba halvtid och forska halvtid.

Daniel

Daniel är 32 år och går på bibliotekarieutbildningen vid ett universitet

Daniel är född i en annan del av landet men uppvuxen i universitetsstaden och i en ort ett par mil utanför. Han gick på en Waldorf-skola i en annan stad istället för vanligt gymnasium men hoppade av efter ett år. Han jobbade lite, gick på folkhögskola och jobbade igen. ”Det var ju på 80-talet” berättar Daniel, ”det var ju bara att gå in någonstans och fråga om man kunde jobba”.

Han arbetade på bageri, tryckeri, i hamnen, som barnskötare, med utvecklingsstörda och som gitarrlärare. Han har tillverkat trästickor och jobbat på museum och gjort andra saker som han vid intervjutillfället inte kommer ihåg. Det var på Waldorf-skolan som han kom i kontakt med ”det existentiella”, menar han, eftersom han kom bort från landet utanför universitetsstaden ”och där var det liksom kröka och brudar men där jag kom till (), där var det helt annat för att dom som går där () dom har ju föräldrar som är, farsan är regissör och så”.

Daniels biologiska pappa både läste och jobbade vid universitetet men han lever inte längre. Hans styvpappa är egen företagare och har ingen akademisk utbildning, vilket inte heller hans mamma har. Däremot har mamman haft en föreställning om Daniel som ”en väldigt begåvad person”. Hon har inte uppmanat honom direkt att bli akademiker men det ”förutsattes” och visades på andra sätt – som när Daniel en gång funderade på att bli elektriker, något hon bara skrattade åt. Båda bröderna, en hel- och en halvbror, studerar men i andra städer. De är yngre än Daniel och han tror att han snarare påverkat dem än tvärtom. Även när det gäller halvbrodern förutsatte mamman att han skulle läsa vidare. Daniel nämner också andra inspirationskällor, en farbror som är läkare och hans pappas kusin som är fysiker. I synnerhet den sistnämnde har fungerat som en idol eller förebild: ”han tog en på allvar när man snackade med honom, han lyssnade på vad man sa”.

Från början hade Daniel tänkt att läsa biologi och läste på KomVux för att kvalificera sig till det. Istället kom han att studera praktisk filosofi första terminen trots att han kom in på biologin. Han var då 25 år. Efter filosofin läste han biologi i tre terminer, sedan teoretisk filosofi och sociologi. Tanken på att läsa biologi dök upp när han jobbade som vaktmästare på ett naturmuseum och blev irriterad på att intendenterna kunde för lite. Som vaktmästare hade han inga möjligheter att få något inflytande ”så då tyckte jag att om jag skulle få nåt gjort så måste jag skaffa mig en utbildning”. Jobbet på museet var något han blev engagerad i men då han kände att han inte kunde påverka blev han frustrerad.

Anledningen till att han trots detta började sin universitetsstudier med att läsa praktisk filosofi handlar om att han ”hade nån slags tanke innan om man skulle kunna () hitta insikter eller vad ska man säga, för egen del”. Daniel förklarar vidare: ”Det här med att utbilda sig, det var inte bara det här med att kunna, som har med arbete att göra utan det är också för min egen, personliga del”. Han ville förstå sig själv och världen, finna en sanning, en ambition han numera inte tror på. Nu tror han som Kant, ungefär, att om det finns något bortom vår värld kan vi ändå inte veta något om det. Detta intresse hänger ihop med fysik och matematik, menar Daniel, och just de ämnena var han fascinerad av under sin tid på KomVux. Då han alltid varit dålig på matematik fick han plugga desto mer och ”då var jag tvungen att lära mig ett helt nytt tänkande”.

Numera tycker han att han är intresserad av allt och vill gärna ha omväxlande arbetsuppgifter, ”kanske hålla på intensivt med nånting en period och sen släppa det och gå vidare till nånting annat.” Därför trodde han att bibliotekarieutbildningen passade honom, och han sökte, gjorde ett prov, blev kallad till intervju och kom in.

När Daniel väl började läsa var det ingen tvekan om att det var universitetet där han bor som gällde. Han menar att i universitetsstaden är det inte lika snobbigt eller märkvärdigt att plugga eller att vara akademiker. ”Bor man i ((universitetsstaden)) kan det bli lite så där att man bara glider igenom – grundskolan, sen blir det gymnasiet och universitetet”.

Daniel har inga förväntningar när det gäller framtida jobb men hoppas att han kan arbeta med att bygga upp databaser och liknande. Han skulle gärna vilja vara med och bygga upp ett nytt bibliotek i en grannstad.

Erika

Erika är 38 år och studerar antropologi vid universitet

Erika är ensamstående mamma och bor i en trea i ett parhus på en annan ort än universitetsstaden och pendlar till föreläsningarna. Hennes femtonåriga dotter går nu i nian på annan ort. Erikas pappa är lärare medan mamma bara beskrivs med att hon ”var hemma första åren”. Erika har en syster som hon har blivit som en extramamma för i och med att systemen är åtta år yngre, och hos henne bor dottern nu i ett år. Dottern går i nian. Erika har också en bror i en storstad som hon umgås mer sporadiskt med.

Erikas barndomsfamilj flyttade till en början runt lite och hamnade 1963 i den ort där Erika växte upp och gick i skola. År 1975 flyttade de till Portugal där de bodde i ett och ett halvt år. Då var Erika tonåring och revolterade genom att ensam flytta tillbaka till Sverige. Hon jobbade några år som skötare för utvecklingsstörda och flyttade sedan till ett annat landskap i samband med att hennes föräldrar återvände från Portugal. ”Och då började det bli svårare med jobb om man inte hade utbildning” berättar Erika, ”jag hade ju bara grundskola så då slank jag in på förskollärlinjen tack vare att jag hade förpraktik så jag gick den utan att ha gymnasiet”. Erika förklarar sitt utbildningsval med att ”alla tyckte att jag skulle bli förskollärare för jag var så pysslig”. Senare i intervjun förtydligar hon var denna pysslighet handlar om: ”sy, måla, rita, gö-, hålla på med små, små, små, små saker, ju mindre desto bättre”.

Hon påbörjade utbildningen 1979, blev klar 1981 och hade då läst 80 poäng. Sedan jobbade hon något år som förskollärare och fick barn. Hon var varken gift eller sambo och betonar att hon ”blev med barn”. Hon var hemma något år med dottern och fortsatte sedan att jobba. Hon uppfattade situationen som problematisk: ”Och vara själv då med en liten dotter så kände jag att det här vill ju inte jag”. Erika fortsätter: ”Jag ville ju prioritera mitt eget barn framför andras barn samtidigt som man vill göra ett bra jobb med det man jobbar men jag höll på, stod ut ett par år”.

När dottern var två och ett halvt flyttade Erika tillbaka till den ort där hon tidigare bodde eftersom hon saknade vintrarna där och sina vänner. Den andra orten var heller inget ställe som hon ville att hennes dotter skulle växa upp på. Hon ”hanka sig fram på lite av varje”, gick Kom Vux och gjorde gymnasiet 1985, ”och sen halka jag in på förskolläret igen fast jag inte ville utan det var för att kunna försörja oss”. Till slut hade hon deltid på ett föräldrakooperativt daghem och deltid på ett kontor där hon själv kunde disponera jobbet.

Efter en förfrågan från grannkommunen fick Erika ett vikariat som barnomsorgs-assistent, något hon jobbade med i nästan tre år. Hon var arbetsledare för

dagmammor men trivdes aldrig eftersom cheferna hade en konstig syn på de anställda. Erika såg dem som medarbetare medan cheferna ville ha ”lydiga tjänstehjon”. Det var konflikter på jobbet och i samband med en omorganisering tog vikariatet slut och Erika blev arbetslös. Hon stämplade ett år ”och det var inte heller roligt [[kort skratt]], man sov hemskt mycket”. Hon började fundera på att försöka bli journalist eller grafiker eftersom hon alltid varit så pysslig och visste att hon inte ville jobba som förskollärare mer: ”dom barn jag känner dom vill jag tycka om och inte- inte be, ja, be dom att sitta still och hålla tyst, ungefär”. Hon gick en kurs om media och kommunikation på ett grafiskt utbildningscenter och läste alla mediaämnen översiktligt för att pröva på allt. Då bestämde hon sig för att hon inte skulle bli grafiker: ”Utan nu ska jag läsa det jag vill, det jag känner för, när man har jobbat ganska många år och sen, jag tycker att jobb är en tråkig plikt så vill man faktiskt syssla med nåt som man är intresserad av”.

För att komma in på 40-poängskursen i journalistik måste man ha en fil kandidatexamen och då ”fastnade” Erika för antropologi, vilket hon alltså studerar nu. Samtidigt blev ämnet inte vad hon trodde: ”Det är väl kanske inte riktigt heller vad jag väntade mig för att där gick man- där går man in så mycket, dels är ((universitetet)) inriktat på Amerikas indianer så väldigt mycket och jag är inte intresserad av en viss folkgrupp på ett speciellt sätt utan det är bara mänskligheten, företeelser”. Hon ska i alla fall skaffa 60 poäng i ämnet för att sedan försöka komma in på journalistiken. Erika har alltid tyckt om att skriva och som pedagog har man med hennes ord en ”liten vilja att övertyga folk om deras eget bästa [[kort skratt]]”.

Erikas pappa har alltid uppmuntrat henne att göra det hon vill men mot slutet av den tiden då hon jobbade i grannkommunen dog han, något som gjorde Erika ”ganska knäckt”. Då blev allting fel – pappans död tillsammans med det faktum att hon inte trivdes med jobbet och alla nedskärningarna som gjorde att hon som arbetslös verkligen fick kämpa ekonomiskt. ”Och då tänkte jag ju dels på min pappa vad han skulle ha sagt och så dels tänkte jag på min dotter, att ha en tonårsdotter och inte tro på nånting, vad i helskotta blir det av henne, då, vad ska hon tro på, så då m.m. tog mig själv i kragen lite grann, då, med det här med studierna och sen engagerade jag mig politiskt”. Genom en gammal bekant blev hon aktiv i Vänsterpartiet och är numera suppleant i kommunens barn- och utbildningsnämnd. Det politiska engagemanget beskriver hon som givande och där har hon träffat goda vänner, och den bekant som fick henne att engagera sig är nu också en god vän. Han har också studerat och är enligt Erika ”den ende som förstår mig [[skratt]]”.

Just nu har Erika ett ”brejk” från studierna. Hon gör intervjuer i ett ALU-projekt som handlar om äldres minnen av en särskild arbetsplats på orten, ett jobb hon fick via arbetsförmedlingen när hon sökte sommarjobb. I början gick hon dock i strejk eftersom de ansvariga för projektet gick på semester och lämnade Erika ensam att starta intervjuerna. Hon hotade med att säga upp sig just för att hon inte ville jobba ensam och då fick hon en medhjälpare och senare ytterligare en.

Nu jobbar hon tillsammans med dessa med att genomföra och skriva ut intervjuer. Under intervjuerna får hon ibland användning av sin kunskap i antropologi, bland annat genom att hon intresserar sig för äldres vidskepelse och huruvida de gifte sig med den de ville eller ej. Kanske kan hon använda materialet till en uppsats.

Erika menar att hon valde det universitet där hon nu läser på grund av att hon kunde pendla dit. Hon påpekar också att universitetet är "antikt" och att hon har bra kontakt med studierektorn. Hon har även en mentor som hjälper henne med den kommande uppsatsen och med att välja inriktning och liknande.

Erika anser att hon måste ha en fil kand för att komma vidare: "Jag måste klara det, jag har inget val". Skulle hon misslyckas med antropologin läser hon istället ett annat ämne till 60 poäng, kanske pedagogik eftersom hon redan har 30 poäng i det ämnet sedan gammalt. Journalistiken tar ett år och sedan gäller det att skaffa sig kontakter och "jobba häcken av sig". Erika blir trött av att tänka på det. Om det inte går bra kanske hon blir författare istället men hon har inga bestämda planer.

Fionna

Fionna är 32 år och läser spanska och psykologi på ett universitet

Fionna kommer från Sydamerika och har växt upp i en medelklassfamilj med tre syskon. Mamman var hemmafru medan pappan är läkare. Fionna berättar att syskonen rörde sig mycket i den miljö där deras vänners föräldrar var utbildade. I hennes hemland är det viktigt att man stannar kvar i den samhällsklass man föds i och att föräldrarna kan känna sig stolta över sina barn, ”att man inte sviker”.

Syskonen gick i bra privata och kommunala skolor med katolska inslag, och de gick även i en engelsktalande skola. På grund av pappans jobb flyttade familjen ofta och när familjen begav sig till Sverige var det till en början som ytterligare en resa för barnen. Sverige blev dock mycket mer annorlunda än de trott.

De kom på vintern och hade aldrig sett snö förut, bodde i en förort med många invandrare och massor av olika språk. Där umgicks de med spansktalande familjer, spelade musik och teater och det kändes tryggt. Pappan fick dock inget jobb och familjen flyttade till en annan förort där de blev den enda spansktalande familjen. ”Vi hamnade direkt i en svensk miljö” berättar Fionna, ”det var en bra tid på så sätt att vi kom in i det svenska samhället, vi lämnade en liten is- isolering som vi upplevde första åren”.

De blev tvungna att prata svenska medan de hela tiden talade spanska hemma, och de kände sig uppskattade i förorten. De tre syskonen började gymnasiet, den yngre system hoppade dock av medan Fionna och brodern gick färdigt. Brodern fortsatte att läsa biologi på en högskola i en annan stad. När han flyttade bestämde sig mamman för att flytta hon också för att utbilda sig till hemspråkslärare, och kvar blev Fionna, system och pappan. Efter gymnasiet flyttade även Fionna till storstaden och började jobba i hemtjänsten och äldrevården. Hon har jobbat på restaurang, på posten och på kontor. Åren gick.

”Det gick nästan tio år [[skratt]] där” berättar Fionna och fortsätter: ”Och sen plötsligt så, så kände jag att ja-, att jag måste göra någonting annat. Jag var trött på såna jobb och de gav mig ingenting, kände jag, jag fick inte, jag kände mig inte tillfredsställd”. Hon hade hela tiden fått höra från sina föräldrar att det är viktigt att utbilda sig och Fionna hade haft det i tankarna under många år. ”Slutligen så kände jag själv att det var nog rätt, det, jag måste, eller jag vill göra någonting annat”. Hon gick en turism- och reselinje på ett år och fick jobb inom resebranschen på en resebyrå, och där jobbade hon sedan ett par år. Till slut fick hon inte behålla jobbet och då visste hon att hon antingen skulle återgå till vården eller en restaurang om hon inte gjorde något annat. Från början ville hon

studera till psykolog och hon sökte ett par gånger men kom inte in. Istället läste hon spanska för att få nytta av sitt språk.

Fionna tyckte att det var roligt att tränga in i den spanska litteraturen eftersom det mesta var nytt och spännande; hon lämnade hemlandet som tolvåring och hade därför ingen nära relation till den spankstalande världen. Efter det åkte hon tillbaka till sitt hemland och såg en möjlighet att flytta dit. Där fanns det privata skolor som skulle gjort det möjligt för henne att utbilda sig till psykolog och samtidigt få svenska studiemedel. Men när hon återvände till Sverige träffade hon sin nuvarande man. ”Och då blev jag kvar här” berättar Fionna, ”så att då lämnade jag de tankarna på att bli psykolog och jag visste att det väldigt svårt här”. Hon ville inte läsa på KomVux och fick heller inget bra resultat på högskoleprovet. Hon har gjort provet tre gånger och förbättrande efter en betald specialkurs sitt resultat vid ett tillfälle men senaste gången hon gjorde provet gick det sämre igen. Om man inte är helt svensk är det mycket i högskoleprovet som man inte klarar av, tycker Fionna.

Istället sökte hon till sjukgymnastutbildningen, något hon också varit fascinerad av men hennes betyg räckte inte heller för det. Hon bestämde sig istället för att satsa på att bli ämneslärare i psykologi och spanska: ”Så att, ja, då min enda möjlighet det var att läsa, att läsa kurser, att läsa de poängantal som jag måste ha för att sen söka till lärarhögskolan och det har jag gjort nu, jag har läst 80 poäng spanska och jag blir färdig med psykologi snart, 60 poäng, och med de poängen ska jag söka till lärarhögskolan.” Det var genom en terapibehandling hon blev intresserad av psykologi, och i familjen har hon själv haft en lyssnande roll. När hon nu läser psykologi ”känner jag väldigt starkt att det varit kul att fortsätta” men nu är det istället lärare som gäller.

Fionna har ett barn och väntar just nu sitt andra. Hon tycker att det känns bra att snart ta en paus från studierna och prioriterar gärna privatlivet framför högskolestudierna. I framtiden tror hon att hon kommer att trivas som lärare men hon vill inte att jobbet ska ta för stor del av hennes liv; helst vill hon jobba deltid eller 75% och sedan ha tid till sina barn.

Gunnar

Gunnar är 32 år och studerar på socionomutbildningen vid en högskola

Gunnar har två äldre systrar och har växt upp i en förort, ”i nån slags medelklassområde”. Han föräldrar var egna företagare och hade en klädesaffär, de har ingen högskoleutbildning. Gunnars mamma har dock alltid pratat om att det är viktigt att vara duktig i skolan men inte direkt uppmanat honom att söka till universitet eller högskola, något Gunnar beskriver som ”lite dubbelt”. När han skulle söka till gymnasiet var han osäker och valde ekonomisk linje mest för att hans kompisar gjorde det. Föräldrarna tyckte också att det var bra, pappan ville att Gunnar skulle bli säljare. Samtidigt kände Gunnar att han inte hade några krav på sig, ”man hade inga direkta förväntningar vad jag skulle göra, vilket jag tycker kan vara en nackdel när jag har blivit äldre, för jag tror att det hade varit bra om de hade några idéer”.

Gunnar säger att han valde mellan att bli snickare och att plugga, och så blev det en teoretisk linje. Han gick ekonomisk linje i ett och ett halvt år och hoppade sedan av för att det gick dåligt. Han var ”helt ointresserad av ekonomiska ämnen”. Han jobbade som städare drygt ett halvår och började läsa på vårdlinjen. Då hade han kommit på att han ville jobba med människor, han hade mognat mer och visste att ”jag inte ville hålla på med papper och jag tyckte det kändes så abstrakt det där med ekonomiskt, ekonomisk linje och så”. Han gick vårdlinjen i två år, valde psykiatrisk gren och blev mentalskötare. Han var då 19 år och började jobba på en psykiatrisk klinik under ett år. ”Och sen efter det så kom jag på eller liksom så där, att jag, jag började fundera på att jag ville plugga på universitetet och då hade jag så lite behörighet, jag ville plugga litteraturvetenskap då, för jag tyckte liksom det var det roligaste jag ville göra, liksom”.

Gunnar kompletterade på KomVux under en termin, jobbade lite till och kom in på sociologi, vilket han läste en termin. Efter sociologin valde han litteraturvetenskap som han egentligen hade velat läsa från början. Han läste 45 poäng och ”visste inte riktigt vad jag skulle ha det till för att jag hade inte inriktat mig på nån fil kand eller liksom”. Han började jobba på bibliotek och sedan på posten, återvände till psykiatri ”för att jag tyckte det var roligare då” och jobbade där tills han blev 25 år. Sedan började han komplettera på KomVux igen för att komma in på psykologlinjen. Han blev antagen och gick på psykologlinjen ett år men kände att han inte ville bli psykolog trots att studierna gick bra. Han tog ett uppehåll och började jobba med missbrukare, vilket han höll på med i fyra år.

”Sen så, när jag var 30 [[skratt]]” berättar Gunnar, ”då kände jag liksom, fan, jag har ingen examen, jag har bara mentalskötutbildning, resten som jag har

läst det blir ju bara massa strödda kurser”. Och Gunnar fortsätter: ””Då kände jag liksom att jag måste ha en examen för att jag får ju inga vettiga jobb, jag får ingen liksom, ansvar, jag får ingen, jag vill liksom inte sitta, jag ville ha en annan typ av jobb”. Han hade en kompis i samma ålder som just hade läst på den högskola där Gunnar nu läser och han pratade positivt om sina studier och hade fått ett intressant arbete. Gunnar blev inspirerad av sin kompis och även uppmuntrad av föreståndaren på hans gamla jobb som tyckte att han skulle börja plugga för att inte bli missnöjd med sitt liv, vilket Gunnar skulle bli om han ”inte gjorde nåt mer än att bara vara mentalskötare”. Gunnar kände själv att han ”verkligen behövde en utbildning för att kunna bli nöjd med mitt liv, för att kunna få större valmöjligheter”. Nu har han gått på socionomutbildningen i två år.

I framtiden vill Gunnar jobba med familjebehandlingsarbete eller med tonåringar, antingen inom socialförvaltningen eller i privat regi. Han skulle vilja vara ute som fältarbetare hälften av tiden och jobba med utvärdering eller dokumentation under den andra hälften. Att skriva en D-uppsats, söka forskarutbildningen och slutligen doktorera vore en dröm för Gunnar även om han tvivlar på att han har den nödvändiga uthålligheten för det. Därför vill han ha ett jobb som på något sätt är forskningsinriktat samtidigt som det är praktiskt, ”inte bara vara ett verktyg som utför saker”.

Hans

Hans är 38 år och har läst teologi vid ett universitet i fem år

Hans kommer att prästvigas inom kort och slutför nu den praktiska delen av utbildningen på Pastoralinstitutet. Han är gift och har barn och har studerat vid universitetet i två omgångar med åtta års uppehåll mellan.

Hans växte upp i ett kristet hem där föräldrarna var aktiva i Frälsningsarmén. ”Religion och kristendom sitter alltså i ryggraden på mig” menar han, men när han var femton-sexton blev det en brytning. Han lämnade alltihop, skaffade sig andra kompisar och ”levde väl annars ett ganska normalt liv”. Efter gymnasiet började han läsa sociologi upp till 60-poängsnivån men slutförde inte studierna, han läste lite filosofi, gjorde värnplikten och började sedan arbeta på sjukvårdsförvaltningen. När han samlat ihop pengar reste han mycket, till Amerika och Kanada där han bodde på en farm i ett halvår. När han återvände hem jobbade han på en bostadsbyrå i en grannstad till universitetsstaden och senare jobbade han med psykiskt utvecklingsstörda.

Efter ett tag fick han plötsligt ett brinnande intresse för kyrkan igen, något han beskriver som att det förflutna hann upp honom. Det hände redan i USA där han började gå i kyrkor, och senare fick han ett jobb i England i en kommunitet, ett slags kristet kollektiv som ägnade sig åt att ta hand om lätt psykiskt utvecklingsstörda som ett kristet alternativ till institutionsvården. Han trivdes med livsstilen i kommuniteten trots att den ekumeniska kyrkan där hade katolska inslag som skilde sig från den frikyrkliga religion han vant sig vid. ”Sedan kom jag tillbaka till Sverige och då hade det gått så långt så då, då kunde jag liksom inte bara ta ett jobb. () Jag kände liksom typ vad man brukar kalla ett kall. Så jag sökte in på universitetet igen och kom in”.

Han började med att läsa religionshistoria, tog sin fil kand som han förut hade påbörjat och fortsatte på teologiska institutionen. Där blev han fascinerad av ämnet och ”parallellt då liksom, då fick jag tron tillbaka () blev aktiv mer och mer i kyrkan och fick en gammal gudsrelation kom upp igen”. Han gick ett tag på forskarseminariet men ville inte att utbildningen skulle bli för teoretisk och gav sig istället ut för att praktisera i församlingar. Det kändes som en utmaning att med tillstånd från biskopen gå upp i predikstolen och predika och att hålla gudstjänst, berättar Hans, det var en ny känsla. Han kände att han var tvungen att syssla med det varje dag, och då fanns det inga val förutom att bli präst.

Hans menar att Gud blåste liv i hans kristna tro från barndomen, och denna händelse fick honom att återvända till universitetsstudierna för att läsa teologi. När intervjuaren frågar om inte Gud verkade *genom någon* i hans omgivning svarar Hans att han inte kände någon kristen vid den tiden och att han därför

inte kan peka ut någon person: ”Utan det var plötsligt bara här inne i hjärtat som det plötsligt blev en omvändelse”.

Det faktum att han avbröt sina studier i sociologi förklarar han med att han blev inkallad till värnplikt och att han sedan var trött på skolan och studier. På sociologiska institutionen var undervisningen marxistiskt inriktad, något Hans visserligen kan se fördelar med, men samtidigt tilläts ingen kritik – man fick inte säga vissa saker rakt ut. Därför ville han inte återvända till sociologin, han kände sig besviken på undervisningen. Nu kan han se tillbaka på perioden då han läste sociologi och jämföra med sina nuvarande och nästan slutförda studier. Då var det mycket utliv och fester och diskussioner om Marx, nu är han ”nästan stadgad” och är mer målmedveten.

Efter prästvigningen har Hans ordnat en anställning som präst under ett år och kanske får han förlängd tjänst efterhand. Han kan också tänka sig att söka sig till utlandet.

Karel

Karel är 47 år och studerar öststatskunskap vid en högskola

Ursprungligen kommer Karel från Polen men nu har han svenskt medborgarskap. Han föddes 1950 och var äldsta barnet i familjen. Hans föräldrar var lärare och kom från Polens gränsområden, pappan från den del av Polen som efter kriget kom att tillhöra Vitryssland och mamman från ett område på gränsen till det gamla Östpreussen. Karel antyder att det han nu studerar kanske utgör ett slags ”eko av min familjs, min släkts historia”.

När Karel var liten beskrevs han som ett underbarn, han lärde sig snabbt läsa och skriva och skolan och läsandet blev en viktig del av hans liv. Han växte upp i en ”primitiv del av Polen” där elektricitet och radio saknades. Det var pittoreskt, berättar Karel, ”men det enda som man hade det var just böcker och egen fantasi”. Han började grundskolan fem år gammal och slutade vid tolv års ålder. Då hade han fått gå om sista klassen eftersom hans pappa tyckte att han var för liten och klen för att börja gymnasiet. Som barn var han verkligen fysiskt klen, menar Karel, och ofta sjuk. Trots det var han ofta bäst i klassen, både i grundskolan och på gymnasiet.

Han gick ut gymnasiet 1968 då studentupproren i Polen splittrade människor i olika extrema grupper. Karel försökte dock hålla huvudet kallt, han ville inte gå på partiets propaganda men heller inte förneka de goda sidorna i det kommunistiska Polen. Från den perioden blev Karel skeptisk till att ansluta sig till partier eller andra politiska organisationer och än idag säger han sig sakna ett behov av idoler eller ledargestalter. Efter ett års avbrott då han jobbade med potatisförädling började han läsa på universitetet. Han hade sökt till en konsthögskola och hans bror trodde att han hade goda chanser att komma in men Karel var inte säker på vad han ville göra.

Till slut övertalade hans pappa honom till att söka till lärarutbildningen. Karel har hela tiden varit intresserad av idrott och detta intresse i kombination med pappans övertalning gjorde att han sökte och kom in på idrottshögskolan för att bli idrottslärare. Han hade idrott som huvudämne och biologi som biämne, en fördelning han i efterhand anser skulle varit tvärtom. Karel var duktig friidrottare och dessutom hade lärarna i Polen fått stora lönelöften, det var lönsamt att vara lärare. När Karel började studera flyttade hans föräldrar till en liten stad där pappan började jobba som gymnasielärare och mamman på biblioteket.

Efter studierna började Karel jobba som gymnasielärare i en ”ganska otrevlig industristad, stor och smutsig och bullrig” men trivdes inte. ”Men efter ett tag började jag fatta” berättar Karel, ”att jobba på en skola, det kanske inte är det som jag vill ha som mest, inte i alla fall på en vanlig gymnasieskola, för att som

jag upplevde det då, mitt yrke, för att tämja bångstyriga elever och tvinga dem till något de är inte alls övertygade om att de behöver, det är kanske inte det bästa valet i mitt liv”.

I och med att en ny folkhögskola i nordöstra Polen skulle återuppbyggas såg Karel ett alternativ och han blev den första läraren som anställdes där vintern 1973. Det var en idrottshögskola där man utbildade fritidsledare och idrottsinstruktörer och på sikt skulle skolan fungera som en baltisk folkhögskola för studenter från grannländerna och Polen. Folkhögskolans huvudman var det socialistiska ungdomsförbundet men trots det hade man genom det internationella utbytet kontakter med väst, bland annat Sverige. Genom att en del funktionärer från partiets och regeringens fritidsbyar i närheten spenderade sin semester på folkhögskolan kom Karel också i kontakt med förbjuden kultur – litteratur och tidningar som var förbjudna i Polen men som privilegierade grupper åtnjöt.

År 1975 blev Karel – mot sin vilja – utvald att representera de polska lärarna i ett utbytesprogram mellan polska och svenska folkhögskolor. Han hade inte alls lust att åka till Sverige eftersom han trivdes med sitt jobb, sina kompisar och med århundradets varmaste sommar. Dessutom var han förälskad och ville inte lämna sin tjej. Det underförstådda alternativet var dock att Karel skulle bli av med jobbet och därför åkte han. Han började med en snabbkurs i svenska och reste runt i landet för att titta på olika folkhögskolor. Han hamnade av en slump vid en särskild folkhögskola där det fanns möjlighet till att segla och åka skidor, vilket gjorde att Karel trivdes. Där lärde han sig att åka längdskidor och blev den första polack som genomförde Vasaloppet, något han beskriver som ett slags ”övergångsrit”. På grund av språksvårigheterna kunde han dock inte undervisa men han skaffade sig många kompisar och vistelsen blev som en lång semester. Han trodde aldrig att han skulle återvända till Sverige när han väl reste hem till Polen.

Tillbaka i hemlandet blev han en ”frälst längdåkare” och började undervisa längdåkningsinstruktörer och tävla i längdåkning. Det började dock bli svårt att leva i Polen med bland annat kärvare ekonomi. Under tiden hann Karel gifta sig (med en annan tjej än den han var tillsammans med förut). I intervjun berättar Karel också om en personlig tragedi då hans förstfödde son dog, något som gjorde att han var tvungen att flytta. Han vill dock inte gå in djupare på ämnet.

Under vintern 1980 åkte Karel till en folkhögskola i södra Sverige för att läsa svenska och samla material till en tänkt doktorsavhandling om svensk idrott. I Polen var det politisk spänning och han hade ingen chans att få med sig familjen. Han hamnade i en personlig kris, kände sig ensam och var inte längre glad och utåtriktad. Tre dagar före hans planerade hemresa till Polen berättade folkhögskolans rektor att det rådde krigstillstånd i Polen och att Karel fick stanna i Sverige om han ville. Han litade till sin tidigare överenskommelse med sin fru att ifall det skulle hända något skulle han stanna i Sverige.

Han fick uppehållstillstånd och började 1983 studera vid folkhögskolelärlinjen på ett universitet under ett år; just då fanns det plats för fyra polacker. Hans bekanta i Sverige hade sporrat honom att börja och dessutom kände han dåvarande lärarförbundets ombudsman. När han var klar med utbildningen kom hans familj till Sverige, totalt hade han då väntat på dem i tre år. Han började jobba som vikarierande idrottslärare och jobbade extra på en friidrottsklubb. Han var mycket ambitiös och jobbade övertid för att få uppskattning varpå familjen fick lite tid.

År 1987 började han jobba på en folkhögskola i ett annat landskap men fick sluta när friidrottslinjen lades ned. Han fick jobb på ett friidrottsgymnasium men var tvungen att sluta efter ett år då tjänsten försvann. Under hela perioden som tränare gick Karel fortbildningskurser och tränarkurser på 30 poäng men till slut började han tröttna på idrott. Han kände sig som en "fackidiot" och tyckte att hans humanioraintressen inte fick något utrymme. Under två säsonger jobbade han som skidlärare och började fundera på att starta en egen firma som skulle satsa på handel mellan Sverige och Polen. Hans vision var att kunna bo både i Polen och i Sverige, ha kontakt med sina barn och gott om pengar men verkligheten blev annorlunda.

Under nio år hade han varit borta från Polen och idealiserat hemlandet. Han var nu svensk medborgare och när han återvände till Polen hade landet förändrats så mycket att det var svårt att hitta tillbaka till det gamla. Hans äktenskap hade kraschat och hans "romantiska föreställningar" om Polen försvann, han återvände till Sverige och kände att han var tvungen att börja om. Någon månad efter att han kommit tillbaka låg det en reklambroschyr från en högskola i brevlådan och Karel tänkte: "Det kanske är dags att börja studera, egentligen är det ju det som du gillar mest [[skratt]], det är det som du har klarat dig, alltid, du har klarat dig alltid bra". Han började läsa socialantropologi och stortrivdes. I efterhand har han läst i psykologiska böcker att studier ofta hjälper människor som har det svårt med sig själva, och Karel antyder att samma sak hände honom i ett tillstånd av personlig kris.

Nu fattas det bara 20 poäng för att Karel ska ta sin magisterexamen. Men CSN försöker begränsa hans möjligheter att studera eftersom han hållit på länge och är "lite för gammal för att börja studier". Han bor strax utanför högskoleorten under veckorna men åker hem till en annan stad under helgerna för att träffa sina barn. Karel menar att han främst studerar på grund av kunskapsörst eller för "själva glädjen" i att läsa. Han trivs med att läsa och vill ha papper på sina studier. Han är osäker på vilka chanser han har för att komma vidare men skulle gärna fortsätta på forskarutbildningen. På arbetsmarknaden tror han dock att han är "mindre attraktiv" och han tror att han har små chanser när det gäller forskarutbildningen. I praktiken kan han hamna på en folkhögskola igen efter studierna men drömmen är att äntligen förverkliga doktorsavhandlingen. Kanske kommer han också att författa sin genombrottsbok; Karel har alltid burit på författardrömmar och håller just nu på med att skriva en bok på polska.

Katarina

Katarina är 34 år och går PA-programmet vid ett universitet

Katarina är gift och har två styvbarn och bor i en villa utanför universitetsstaden. Efter gymnasiet jobbade hon som lärare i fyra–fem år och tänkte ett tag fortsätta som lärare, men ”tanken på att upprepa livet i treårs perioder kändes lite knepig och jag tyckte att skolan kändes väldigt trång”. När hon kommit underfund med att hon inte ville bli lärare började hon jobba som banktjänsteman på ett centralkontor där hon skötte utlandsbetalningarna under tre år.

”Det var vansinnigt roligt” berättar Katarina men efter tre år kände hon att det inte var banktjänsteman hon skulle bli. Hon var egentligen ”sorgligt ointresserad av ekonomi” och trots att banken hade börjat planera en karriär för henne hoppade hon av och började jobba som hästskötare ett tag. Det var då hon ”fick syn på P-linjen”. Hon halkade ”på ett annat bananskal” in i en annan bank som semestervikarie och fortsatte att jobba där några timmar i veckan under den första terminen på P-linjen. Efter en termin var hon dock tvungen att hoppa av: ”I och med att jag hade jobbat ett antal år så hade jag dragit på mig krediter och sådant och det funkade inte med studielånen det, och ungefär när jag hade insett det så kom ((en annan bank)) och sa att de hade då ett litet hål med sin utlandsverksamhet och behövde någon som kunde dra i den och tyckte att jag skulle börja jobba heltid. Så då gjorde jag det och så hade jag jätteroligt igen [[skratt]]”.

Hon tyckte att det var tråkigt att hoppa av studierna men trivdes ändå med jobbet. Hon fick ordning på utlandsverksamheten, ”det började flyta på” men ”så blev jag ju uttråkad igen”. Då började hon engagera sig fackligt tills hon gifte sig med klubbordföranden. Mannen var mycket fackligt och politisk engagerad och de båda kom överens om att ”det var mindre lämpligt att vi var där båda två” och att han skulle sitta kvar medan hon lämnade sitt engagemang. ”Och där plötsligt försvann den här mera mänskliga inriktningen på mitt jobb igen”. Dessutom började hon jobba med statistik på grund av en omorganisering inom banken, en uppgift hon inte tyckte var rolig. ”Så jag satt ju där och funderade på vad jag skulle bli när jag blir stor” berättar hon. ”Och så diskuterade jag med min man och så kom vi fram till det att det var väl lika bra att jag började läsa då”.

Katarina var då 32 år och beskriver situationen som en brytpunkt då hon var tvungen att bestämma sig; fortsätta med relativt okvalificerade jobb, satsa på att komma någonstans inom verksamheten, söka andra jobb, vilket inte var lätt vid den tidpunkten, eller börja läsa. Inspirerad av en personalutvecklare på banken förstod hon att hon ville jobba med liknande uppgifter men hon insåg att det krävde utbildning. Då började hon på PA-programmet.

”Känslan av att befinna sig i någon sorts vägska” var det mest avgörande, menar Katarina. Det kändes som om hon befann sig i en viadukt, ”ja, med vägar på olika plan och det kändes som jag stod rätt – alltså på rätt ställe, va, men på fel nivå – så att jag borde ha varit en väg längre ner eller en väg högre upp”. Hon trivdes med andra ord bra i banken men var på fel ställe: ”Jag var tvungen att göra någonting för att komma dit jag ville. Tillsammans med den här insikten att jag inte blev yngre”.

Två personer hade särskild betydelse för Katarinas val att börja studera, dels hennes man som backade upp henne hela tiden och dels personalutvecklaren på banken som ”dök upp och satte igång en massa saker” – ”hon fick det att susa till ordentligt i mig, som fick mig att ta tag i det”.

När Katarina slutade gymnasiet trodde hon att man kunde börja jobba någonstans utan utbildning och sedan jobba sig uppåt. ”Jag tror att jag hade missat ett antal år i utvecklingen i näringslivet där faktiskt men jag tyckte alltså det” berättar hon. Hon hade inte lust att läsa då trots att hon alltid har haft lätt för studier. Hon har ”en förälder av vardera sorten. En förälder som har en längre utbildning och en som inte har det” men ingen av dem har pressat henne att påbörja högre utbildning. Budskapet hemifrån har snarare varit ”gör vad du vill göra och bestäm dig och gör någonting”, alltså med betoning på att det är viktigt *att* göra någonting men inte *vad* man egentligen gör.

Katarina tror att hon återvänder till banken efter sina studier under förutsättningen att hon får en annan placering än den hon hade förut. Om det inte sker tänker hon söka andra jobb, vilket hon redan nu har förklarat för banken.

Kristian

Kristian är 34 år och studerar kemi vid en högskola inom naturvetenskapliga-tekniska-matematiska programmet, kanske med sikte på att bli lärare

Kristian har sambo och två barn och bor i en by utanför högskoleorten där han har två hundar, får, gäss och andra djur.

Kristian kommer från högskoleorten och gick bygg- och anlägg på gymnasiet, ”snickarlinjen”, men när han var färdig på 80-talet var det lågkonjunktur och han fick inga jobb så han fortsatte att läsa väg och vatten i en annan stad. Hans val av gymnasieutbildning förklarar han med sin familjebakgrund. Pappan är rörmokare, brodern elektriker och då tänkte Kristian bli snickare, något han i efterhand ångrar: ”snickare det är fint, tyckte jag, jobba lite svart och så här, va. Nej, så jag, *tänkte* man ju inte, hade jag fått göra om det så hade jag aldrig gått en sån utbildning () hade läst natur eller likvärdig utbildning, då, på gymnasiet”.

Efter gymnasiet gjorde han lumpen, var ute och reste i bland annat USA och Afrika och gjorde FN-tjänst på Cypern. Han hade ströjobb mellan resorna, arbetade på en tidning och på parkförvaltningen. Så fick han jobb på ett mentalsjukhus där han nu har jobbat under tio år. Han ville dock inte skötarutbilda sig och sökte sig därför till KomVux där han läste in de ämnen som krävs för högskolestudier. Från början tänkte han bli polis men i testet visade det sig att han hade nedsatt hörsel. Han fortsatte att jobba på mentalsjukhuset men blev varslad och sökte därför etnologi på högskolan där han kom in på grund av platsgarantin. Då var han 27–28 år. ”Tänkte att jag kan väl testa” berättar Kristian, ”och visst, jag fullföljde kursen () intressant var det men det var ju inget jag ville fortsätta läsa”. Kristian är mer intresserad av miljöfrågor och läste 20 poäng i miljöteknik efter etnologin. Om han hade haft de nödvändiga förkunskaperna hade han inte läst etnologi utan istället naturvetenskap direkt. Det är mer ”substans” i de ämnena medan han inte vet vad man kan bli om man läser etnologi.

Innan Kristian hade familj jobbade han på mentalsjukhuset bredvid studierna, där han återigen blev efterfrågad efter en veckas arbetslöshet. Han ville dock inte bli ”fast” där och sökte därför det basår han nu går på högskolan. När han sökte första gången hade han dock inte tillräckliga matematikkunskaper varför han bestämde sig för att läsa in allt han behövde på vuxenutbildningen. På KomVux blev han inspirerad av andra äldre som ville studera medan hans familj inte har bidragit med någon inspiration. ”Dom fattar ju inte riktigt vad det är, dom säger ’att du inte skaffar dig ett riktigt jobb istället’” menar Kristian. Men ett ”vettigt” jobb kan man enligt honom inte få utan utbildning. När Kristian läste etnologi visste familjen knappt att han studerade, ”jag tror inte ens dom vet vad etnologi betyder” säger Kristian nedlåtande. Familjen förstår inte vad högskolestudier

innebär, menar Kristian, ”det är ju en arbetarfamilj, va, dom bryr sig inte riktigt () vad det innebär”.

De sista fem åren på mentalsjukhuset blev han trött på jobbet, han gjorde ingenting utan hans uppgifter bestod mest av att ”hålla ställningarna”. Det bästa var ledigheten. Om man är borta ett halvår eller mer från mentalsjukhuset och kommer tillbaka så är det precis som om man bara varit borta över middagen, menar Kristian; nästan samma personal, samma skämt och samma gnäll. Kristian antyder också att han inte tror på själva behandlingsmetoden eftersom psykiatri och liknande är så flummigt. Fortfarande kan han vikariera då och då men tackar nej ibland eftersom han inte har tid.

Programmet passar Kristian. Han beskriver sig som ambivalent och kan inte bestämma sig för om han vill bli lärare eller kemi-ingenjör, ”här kan jag liksom känna mig för lite, skulle det vara för jobbigt med kemi så behöver man ju inte läsa mer än fyrtio”. Han har fått en NT-SVUX-plats vilket ger honom förmånliga ekonomiska villkor och han beskriver det som att han äntligen fått lite ”flyt”, ”det är ett jäkla privilegium”. Kristian berättar: ”Jag har haft tur, jag har tyckt jag haft otur innan, alltid när man ska söka nånting, ja, då ökar dom intagningskraven och då () ska du ha nånting, ja, ännu mer förkunskaper, jag har kommit dan efter hela tiden () haft otur när jag sökt, polisen och nedsatt hörsel, va, det var inte alls vad jag hade räknat med”. Efter inledande krångel när han skulle läsa på Kom Vux visade det sig att han till slut hade tur även där – han fick ett stipendium på 10 000 kr.

Kristians sambo har läst franska, tyska och engelska och ska bli lärare ”när hon är klar med mammeriet”. Kristian tror att hon har påverkat hans studier eftersom hon är positivt inställd och vet vad det innebär att läsa.

Lena

Lena är 33 år och går på socionomutbildningen vid en socialhögskola

Lena är inte född i högskoleorten utan i en annan stad och flyttade till en kommun i närheten av högskolan när hon var 23 för att bo ihop med en kille. Nu är hon gift, har två barn och har jobbat som barnskötare i tretton år, de första fem i hemorten och resten i kommunen utanför högskoleorten.

Lena berättar att hon efter ett tag blev trött på jobbet och att hon inte hade tänkt sig att jobba så länge med samma sak: ”När jag gick, jag gick vårdlinjen då () jag gick ut när jag var 18. Då hade jag liksom en tanke bara att jag skulle jobba med det några år () sen skulle jag göra något annat men sen rullade det liksom bara på. Och sen var jag hemma och fick barn och så. () Plötsligt upptäckte jag att jag hade jobbat 12 år som barnskötare. Så då när jag var 30 då fick jag, nej, nu skall jag göra något annat”. Hon hade sett jobbet som något tillfälligt men ville göra något mer även om det då var osäkert vad det skulle bli – ”nu eller aldrig” tänkte hon. Hon tog tjänstledigt och läste in olika ämnen under ett år på en folkhögskola för att kvalificera sig för högskolan. Där kom hon på att hon ville bli socionom, något som ”växte fram”.

Lena beskriver utbildningsvalet som ”småsaker ihop” som tillsammans ledde fram till studierna; hon ville göra något annat, nedskärningar inom barnomsorgen hade gjort jobbet tyngre och tråkigare och kompisar som börjat läsa visade henne att det går att utbilda sig samtidigt som man har familj. När intervjuaren påpekar att det är nedskärningar även inom den sektor där hon kommer att arbeta svarar hon skämtsamt att socionomyrket är beroende av folk som mår dåligt. Längre fram i samtalet återvände hon till ämnet och förklarar att det roliga i jobbet som barnskötare försvann alltmer och hon kände att det behövdes ”nya tjejer som kommer in, som inte har varit med om det bra heller, dom har ju inget att jämföra med”. Hon hoppas på samma effekt när hon i framtiden blir färdig socionom, ”även om det är neddragningar inom socialtjänsten så har ju inte jag varit med om det”. Hon hade inte mått lika bra som nu om hon hade stannat kvar inom barnomsorgen.

Efter folkhögskolan återvände hon till jobbet som barnskötare och sökte till Socialhögskolan men kom inte in. Hon sökte även socialt arbete som enstaka kurs på halvfart, och på den kursen kom hon in. Under en höst läste hon socialt arbete men hoppade sedan av eftersom hon kom in på socionomutbildningen (där socialt arbete ingår), dock först efter att ha gjort högskoleprovet.

Lena tror att hennes jobb som barnskötare har påverkat utbildningsvalet, dels genom att hon har jobbat med människor – ”fast små människor” – och dels genom att hon haft kontakt med socialsekreterare, kuratorer och liknande och

blivit nyfiken på vad de gör. Dessutom har hon ibland känt att de inte riktigt förstår den sidan hon jobbat med. En jobbkompis som började läsa två år före Lena berättade om sina studier och tjänade som inspiration, och när väl Lena hade bestämt sig för socionomutbildningen letade hon inte vidare utan sökte tills hon kom in. ”Det är nånting jag har tänkt på sen efteråt att det finns ju faktiskt massa utbildningar som jag inte har en aning om att dom fanns överhuvudtaget. Men det kändes som det var rätt ämnen”.

Lenas pappa är pensionerad och jobbade förut med bilförsäljning, hennes mamma är ordermottagare på ett kontor. De har ingen högskoleutbildning, vilket däremot Lenas syster har. Systemen är lärare och har inspirerat Lena genom att hon också var runt 30 när hon började läsa och därmed fick Lena att våga börja studera. Båda systrarna ska jobba med människor vilket Lena sätter i samband med att de var aktiva i ungdomsverksamhet när de var yngre, föreningsverksamhet för barn med teatergrupper och liknande. Föräldrarna tycker det är roligt att de läser även om mamman har svårt att förstå varför Lena har valt ett yrke där man blir utskälld och bara träffar folk som mår dåligt.

Under somrarna har hon arbetat som barnskötare förutom den senaste sommaren då hon blev arbetslös. I och med att hon redan börjat studera kände hon att det inte gjorde någonting, det var första gången hon varit arbetslös. Hon har alltid jobbat deltid förut och tycker därför att hon har det bättre ställt ekonomiskt som studerande än när hon jobbade.

I framtiden vet hon inte säkert vad hon vill jobba med. Hon låter sig övertalas av olika företrädare som gör besök på skolan och berättar om uppgifter som alla låter intressanta. Det blir slumpen som avgör var man får jobb, tror hon. Och om hon inte får jobb kan hon tänka sig att läsa vidare.

Malin

Malin är 33 år och läser industriell ekonomi
vid en teknisk högskola

Malin är född och uppväxt i en och samma stad. Hon är gift med en elektriker och har tre barn som är tio, åtta och två år gamla. Hon har en storasyster och en storebror. Malins föräldrar skilde sig när hon var tolv år och hon tror att det har påverkat henne mycket. ”Man garderar sig ganska mycket i det man håller på med, man hittar alltid utvägar och försöker på nåt sätt, så det fungerar runt omkring”, berättar hon, ”garderar sig ekonomiskt så att man kan ha ett bra skyddsnet”. Hon gick ekonomisk linje på gymnasiet och åkte sedan till USA ett år. I skolan var det ingen som pratade om att man skulle läsa vidare men ” jag kände alltid, när jag var i USA, så tänkte jag att jag ville komma tillbaka dit och studera”.

När hon kom hem från USA träffade hon en kille och började jobba hos sin pappa som har en grossistfirma som handlar med papper och plast. Hon fick barn och fortsatte att jobba men kände att hon hade fastnat och att hon aldrig hade gjort ett eget val. Malin berättar: ”Jag har alltid velat komma därifrån, jag kände det var inte mitt val heller, jag har valt själv, jag har aldrig gjort uppror så när man kommer upp i åldern så känner man att här vill jag inte vara längre. Sen en dag så kände jag att nej det här går inte, jag har inte gjort ett val i hela mitt liv, jag bara, alla andra har valt för mig och då bestämde jag mig för att börja läsa igen”.

Då hade Malin jobbat i nio år, varit hemma några år med barn och det var svårt att börja läsa, ”det är väldigt svårt när man får barn att börja ett nytt liv, det är en kvinnofälla, tycker jag”. Malin känner flera tjejer som har hamnat i liknande situationer. Hon hade förut velat läsa teknisk linje men avstått eftersom en SYO-konsulent sagt att det var få tjejer som valde den inriktningen, och nu när hon återigen ville läsa sökte hon till KomVux för att komplettera sin utbildning från ekonomisk linje så att hon fick en teknisk utbildning. Hon var säker på att komma in och sade upp sig hos sin pappa, vilket var ett jobbigt beslut. KomVux satte henne dock som sista reserv eftersom hon redan hade en gymnasieutbildning och inte kunde få en till. Hon åkte runt till alla KomVux-ställen i staden men det var fullt överallt. Till slut hittade hon en ledig plats i grannkommunen och ordnade så att hennes hemkommun betalade för den. Hon hade ”aldrig gjort nåt sånt” förut, ”men då fick jag verkligen rycka tag i mig själv”. Hon menar att hon har haft det ganska lätt, ”det har flutit på, jag har aldrig stött på några större hinder”.

När hon började på KomVux hade hon inga planer på att börja på högskola, ”nej, jag tänkte bara läsa så kanske jag vet vad jag ska bli eller, ja, bara en utväg för mig, jag ville läsa och kanske få tid att tänka”. SYO-konsulenterna på KomVux

tipsade om industriell ekonomi som fortsättning men Malin tänkte att ”jag ska aldrig till den högskolan i hela mitt liv, det är ingen idé”. Under studierna på KomVux blev hon gravid och en dotter föddes strax efter att hon blivit klar. Då sökte hon till högskolan. I och med att NT-SVUX just hade kommit ordnade hennes SYO-konsulent en ansökan och hjälpte henne med ett studiebesök.

På sjukhuset när hon just fött sitt barn fick hon reda på att hon hade kommit in. Hon bad att få anstånd och efter att ha varit mammaledig ett år började hon studera. Hon var orolig i början och förberedde sig genom att läsa in en fempoängskurs på kvällarna. Nu har hon gått ett år.

Ingen annan i Malins familj har högskoleutbildning, hon kan inte peka ut någon som har uppmuntrat henne att läsa. ”Jag har nog vart på rätt plats rätt tid, så tycker jag, jag har nog haft ganska tur, faktiskt, eftersom, ja, ödet lite”, menar hon. Det var samma sak som den gången hon gick på KomVux och hade bestämt sig för att hoppa av biologin för att hon inte orkade med fem ämnen på en gång. När hon körde till lektionen för att förklara att hon skulle sluta krockade hon med ett rådjur, ”då missade jag biologilektionen där jag hade tänkt att säga det [[skratt]], jag fick ringa polisen och allt sånt så jag tänkte ((att)) det var nog ödet, dom vill inte att jag ska sluta, jag var ju tvungen att ha biologi för att komma in på högskolan”.

På KomVux jämförde hon sig med övriga elever och tyckte att hon var minst lika bra som dom, ”och därför tänkte jag ((att jag)) kan nog läsa vidare också, det var en ren tillfällighet, hade nån sagt att jag skulle läsa på högskolan när jag jobbade hade jag sagt ’gud, nej’, men i och för sig, mamma visste jag hade kapacitet men jag trodde inte det, inte just då”. Inte heller hennes man har förståelse för hur svårt det kan vara att studera och samtidigt hinna med att ta hand om tre barn, och Malin tror att han tycker det är svårt att inte stå i centrum för omgivningens uppmärksamhet som han brukar. Nu är det hon som läser och ska göra karriär, något han har svårt att acceptera.

Martin

Martin är 23 år och studerar industriell ekonomi vid en teknisk högskola

Martin är född i högskolestaden men flyttade till en småstad när han var två år eftersom hans pappa fick jobb där. Hans pappa är elektroingenjör och har gått i samma högskola som Martin nu går, vilket även Martins farfar har gjort. Mamman är lågstadielärare. Han har en tre år yngre syster som läser till journalist och är "familjens ess" vad gäller skola; hon har högsta betyg och högsta resultat på högskoleprovet. Martin har dock aldrig jämfört sig med sin syster, de har olika intressen och gick olika linjer på gymnasiet, han gick naturvetenskaplig och hon samhällsvetenskaplig.

Uppväxtåren beskriver Martin som lugna. Han hade det lätt för sig i skolan och kunde ha fått ännu bättre betyg om han hade velat och "lagt ner lite jobb, vill säga, men det blev minsta motståndets lag". På högstadiet trivdes han inte, det var för mycket folk och för mycket bråk. Gymnasiet blev däremot "en kick", där träffade han människor med likartad bakgrund och intressen. "Vi hade jättekul i den klassen" berättar Martin, "vi gjorde massor tillsammans, var ute och reste, ute och badade, festade tillsammans, vi hade fin sammanhållning, tyvärr har vi splittrats lite efteråt men det blir så när man väljer, alla väljer sin inriktning". "Alla sprids ut på de olika högskolorna" säger Martin och antyder därmed att högskolestudier var något som förutsattes. "Jag valde naturvetenskaplig linje för jag ville ha möjligheten att läsa vidare inom precis vad som helst och naturvetenskaplig är den enda linje där du kan läsa vidare i vad som helst".

När intervjuaren frågar Martin om han visste att han skulle läsa vidare svarar han med att berätta om sina föräldrars uppmaningar: "Ja, det var, min far är högskoleutbildad och min mor är det så har dom genom hela vår uppväxt poängterat det här 'läs vad ni vill men läs vidare, det kommer att behövas'". Martin fortsätter: "Det har varit tillfällen när jag varit så less på det som det bara har gått och då har dom sagt 'försök ta dig igenom det för i framtiden måste du ha det för att komma, om du har tänkt att komma nånstans'." Själv har Martin tänkt att antingen får man ha utbildning eller en "grym talang" som gör att man klarar sig ändå. Han har till exempel en kompis som är självlärd datakille och jobbar som konsult utan formell utbildning. Eftersom det alltså blev utbildning för Martins del verkar han anse sig sakna en sådan talang. Det var aldrig "nåt snack om egentligen, det var självklart" att läsa vidare, båda hans föräldrar hade bra erfarenheter från högskolan. Han har kompisar kvar hemma som började jobba efter gymnasiet och de har inga jobb idag, något Martin tar som ett bevis på att han har tänkt rätt. Att han sedan började läsa just industriell ekonomi beskriver han som att halka in på ett bananskal.

Martin tog studenten '93 och ryckte in i det militära dagen efter studentbalen som kompanibefäl för en tid på 15 månader. Han kände att han ville göra militärtjänsten trots att han skulle kunna få frisedel eller hamna i utbildningsreserven. Antingen eller, tyckte han, "antingen kör jag, då gör jag det fullt ut, då är det 12 eller 15 månader, riktigt rejält, eller så struntar jag i det fullständigt men så ville jag inte strunta i det, jag ville pröva hur det var". Han lärde sig en hel del och växte under den tiden "men det är inget jag skulle vilja göra om", menar Martin. Det blev några konflikter med befälen eftersom han ville göra saker och ting på sitt eget sätt, i synnerhet när ordena var meningslösa eller felaktiga. Under lumpen blev han motiverad till att läsa, "det var jag inte efter gymnasiet, då var jag trött på det men under denna tid då tänkte jag att plugga var inte så dumt".

Under andra sommaren i det militära sökte han den utbildning han nu går, han gick igenom kurskatalogen och kunde tänka sig att bli civilekonom, gymnasie-lärare eller brandingenjör men kom att fastna för industriell ekonomi. Kurser som var alltför teknikbaserade var inget för Martin, det hade han upptäckt på gymnasiet, men i industriell ekonomi blandades maskin och ekonomi och dessutom 60 poäng övriga ämnen. "Det tyckte jag lät bra" berättar han, "då kunde man läsa teknik med lite annat i botten".

Skolan har bra rykte och förhoppningsvis är det lätt att få jobb efteråt, menar Martin. Från början sökte han samma utbildning men med internationell inriktning och förlagd vid en annan högskola men där fanns bara 30 platser så han kom inte in och kom heller inte in på den utbildning han nu går utan hamnade som reserv. Han kom däremot in på civilekonomutbildningen. Frågan var om han skulle stå kvar som reserv på industriell ekonomi eller om han skulle ta ekonomin istället. "Men på nåt sätt så kände jag att jag skulle ge det en chans" säger Martin, "jag drog nog ändå åt industriell ekonomi och den högskolan, hade hört av farsan, han trivdes så bra". Han förberedde sig på att han inte skulle bli antagen och tänkte jobba som praktikant i en affär under ett år och bo kvar hemma efter att ha muckat. Men under andra antagningen kom han verkligen in.

Martin berättar om dramatiken när hans pappa ringde honom på militärföreläggningen för att berätta att han antagits och efter en stunds funderande bestämde han sig för att tacka ja. Han muckade en fredag och påbörjade utbildningen måndagen därpå, hade ingen bostad – "ingen koll på nånting, helt lost, efter att ha dånat med militärtjänst i 15 månader så hade jag glömt mycket av det jag lärt mig på gymnasiet".

Under repetitionsmatematiken i början av kursen satt Martin som ett frågetecken och fattade ingenting. Han missade nollningen, vilket han tycker var synd, och chockades av det höga tempot. Det var nära att han hoppade av och tog affärsjobbet istället eftersom matematiken var så svår men efter att ha pratat med sin pappa fortsatte han att läsa fram till de första tentorna. När de gick bra

och han började lära känna folk och ordnade en bostad kände han sig snart hemmastadd.

”Och när jag kört ett år” berättar Martin, ”så hade det gått så pass bra, var det liksom, jaha, jag kanske ska fortsätta, det var ju rätt bra ändå, justa kompisar och så vidare och det var egentligen efter tvåan, efter andra året också, då jag började känna att det här är nog rätt”. Under tredje året blev han ”fullständigt less på att läsa” men samma sak hade hänt på gymnasiet, vilket gjorde att han såg det som en upprepad och tillfällig svacka. Nu känns studierna återigen helt rätt.

Martin är sambo och förlovad. Hans flickvän läser på en högskola i en annan stad och veckopendlar. Under militärtjänstgöringen var det han som pendlade till henne, och detta pendlande gör att man inte sliter ut varandra, menar Martin. Man får vara ensam ibland. Under tentaperioderna är de noga med att respektera varandras arbetsbördor – ”när det är lästider så är det plugga som gäller” – och även om hon också har mycket att göra är det enligt Martin svårare att gå på teknisk högskola. Hade det funnits en motsvarande utbildning på flickvännens studieort hade han sökt sig dit.

Martin har jobbat varje sommar sedan sommaren mellan ettan och tvåan (förutom somrarna då han gjorde militärtjänst). Just den senaste tiden har han varit mycket hos sina föräldrar eftersom hans pappa fått en hjärntumör, något Martin beskriver som en händelse som har förändrat hela hans världsbild. Pappan har hela tiden varit Martins stöd när han har haft ”trassel” och han har ”alltid hjälpt mig med matteproblem, med tekniska problem och har kanske varit mitt stöd när det gäller att välja att gå vidare”. Därmed har skolan kommit i andra hand just denna höst men hans kompisar har ställt upp för honom. Om det skulle behövas gör det inget om han försummar studierna eftersom han har tagit alla poäng hittills. Martins pappa har nu blivit lite bättre.

Martin har ett år kvar på sin utbildning och tycker att det är dags att börja fundera på resten av livet, även om hans planer inte är ”lika tydliga längre”. I och med att han ganska sent kom på att utbildningen kändes helt rätt så har han egentligen aldrig haft klara framtidsplaner. Han är tveksam till att jobba som konsult – ”jag vet inte om jag har lust att jobba 70 timmar i veckan även om lönen är bra” – och att bo i Stockholm, där konsultjobben finns, lockar honom inte heller. Han kan dock tänka sig att söka en trainee-plats på något stort företag eller söka ett vanligt jobb på ett mindre företag. Han har stora förhoppningar om att ex-jobbet kan resultera i kontakter på något företag på ett sådant sätt att han får jobb på grund av det.

P-O

P-O är 30 år och studerar industriell ekonomi vid en teknisk högskola

P-O är enda barnet och har haft en lugn uppväxt där skolan ”gått rätt hyggligt” och där han sysslat mycket med sport. Han gick tekniskt gymnasium och spelade hockey samtidigt, vilket tog mycket tid och gjorde honom skoltrött. Han hann inte med i skolan och tog ett sabbatsår efter tvåan för att spela hockey, kom tillbaka efter det och höjde sina betyg. Efter att 1988 gått ut gymnasiet gjorde han lumpen under 15 månader i flottan. Under den tiden började han jobba extra som snickare hos en kompis som hade byggfirma. Efter lumpen jobbade han vidare som snickare i omkring fyra år men ”hade inga som helst tankar på att bli snickare utan hela tiden var tanken så där att jag skulle börja läsa igen”.

P-O vände sig vid att tjäna pengar och hade långa perioder av ledighet på vintrarna då han brukade spendera tre månader i alperna som bartender och skidlärare. Han fortsatte som snickare, jobbade i Tyskland, Norge och Frankrike men det började gå sämre för byggbranschen. ”Och det var väl rätt bra egentligen” berättar P-O, för då fick man den sparken man behövde för att ta tag i det och börja läsa igen, då”. ”När man väl är mitt inne i det och man tjänar pengar och det är full rulle hela tiden så hinner man inte reflektera över att man kanske ska börja läsa” menar P-O, ”man kanske tänker på det men det ska rätt mycket till innan man bryter upp, då”. Han betecknar nedgången i byggbranschen som ”den avgörande faktorn” som fick honom att hoppa av jobbet. Från början var det inte klart vad han skulle läsa men det skulle vara ett alternativ till byggbranschen. Han fann att industriell ekonomi var en ”lagom mix av teknik och ekonomi på nåt sätt, det blir lite mer varierat”. Eftersom han hade tvåa i kemi var han tvungen att börja läsa på KomVux.

P-O:s föräldrar har inte läst på högskola och han kände inga förväntningar från dem. Däremot har P-O en önskan om att utvecklas. Han förklarar: ”Det är alltid roligt att lära, sen kommer man till insikt också när man börjat jobba, det kanske man inte drömmer om att man ska göra när man är 50 år, så att stå där med förstörd kropp () man vill känna att man utvecklas på nåt sätt så då har man större möjligheter om man läser”. P-O betecknar detta som en ”stor drivkraft”, han vill skaffa sig möjligheter att prova på olika saker, inte bli låst och istället få ett stimulerande jobb. Samtidigt var jobbet som snickare konstruktivt, ansvarsfullt och kreativt men han kände att han inte vill syssla med det eftersom han hade läst fyra år på gymnasiet. Att han började just på tekniskt gymnasium berodde på hans betyg, ”man gick ganska mycket på vad man hade för betyg för att söka till gymnasiet, det är rätt konstigt egentligen, man hade inte så specificerade mål, på nåt sätt, hade ((man)) 5,0 sökte man natur, hade ((man)) 4,5 sökte man teknisk linje [[skratt]] ja, det var lite så”.

P-O har alltid varit tekniskt intresserad och varför han sedan valde just den högskola han nu läser på vet han inte. Han hade extrajobb och lägenhet på orten och ville inte flytta någon annanstans och ”bo på 20 kvadrat”. Han hade tur när han kom in på sitt första val och fick hjälp av sitt resultat på högskoleprovet tillsammans med arbetslivserfarenheten, sammanlagt fem år med lumpen inräknad.

P-O får uppmuntran hemifrån och även ekonomisk hjälp. Efter att bostadsbidraget försvann har han fått det sämre och han beklagar också sin otur i och med att han hade kunnat få NT-SVUX om han hade börjat ett år senare. Nu har han hyrt ut sin tvåa för att få ner bostadskostnaderna och hyr istället ett rum hos en kompis.

P-O hade inget klart mål när han började utbildningen men nu tycker han att många saker verkar vara intressanta. Han kan tänka sig att jobba med logistik men vet inte om en konsultfirma eller något annat företag passar bäst. I slutändan tror han att det blir tillfälligheter som avgör, till exempel hur det verkar vara på företaget under intervjun eller om han får en positiv bild av något företag i samband med en marknadsanalys.

Per

Per är 21 år och studerar bland annat elektronisk handel vid en högskola

Fram tills Per flyttade till högskoleorten levde han med sina föräldrar och två syskon, en lillasyster och en lillebror. Per beskriver sin uppväxt som ”de flesta uppväxter kan jag tänka mig” med villakvarter, mamma och pappa och mycket kompisar. Pers mamma är utbildad till och jobbar som förskollärare och hans pappa är internutbildad inom det företag där han jobbar.

Föräldrarna har alltid stöttat Per och han har även haft bra kontakt med sin morfar som i barndomen fungerade som en reservpappa för honom. I skolan gillade han NO-ämnena bäst men även samhällskunskap och historia. På gymnasiet gick han först ekonomisk linje men bytte till samhällsvetenskaplig efter en termin. ”Jag insåg något för sent att ekonomiska ämnen var inte min grej” berättar Per, ”jag hade absolut inget intresse alls av företagsekonomi, samhäll var väl den linje som passade mig bäst egentligen redan från början”. Pers lillasyster går nu naturvetenskapligt program på gymnasiet medan lillebrorsan bara hunnit till lågstadiet.

Per har ett ”renodlat dataintresse” och förutom detta ägna han sig åt innebandy och sin stora umgängeskrets. Efter gymnasiet arbetade han i två år och under denna tid bytte han jobb fyra gånger för att prova på olika saker. Det första jobbet på gruppboheter för utvecklingsstörda fick han genom sin gamla dagmamma, ett jobb som ledde in honom på ett annat jobb på fritidskontoret i hemorten där han blev fritidskonsulent för utvecklingsstörda. I arbetet med handikappade lärde sig Per teckenspråk. Det tredje jobbet, ett lärarvikariat, fick Per genom en faster som är högstadielärare. Slutligen jobbade han på ett fabrikslager de sista tio månaderna innan han började studera.

Han träffar fortfarande sina gamla arbetskamrater, i synnerhet på lagret där han lärde känna dem bra. Först i samband med studiestarten flyttade Per hemifrån och då alltså till högskoleorten som är något mindre än hemorten. Under de olika arbetena lärde sig Per att vara öppen och utåtriktad, något han har haft nytta av i sina studier. Per har också ett dolt handikapp, en liten hörselskada, som han menar har gjort honom till en öppen människa. Han har varit tvungen att berätta om sitt handikapp för att se till att han får en viss anpassning.

Att Per började studera ser han som beroende på dels slumpen och dels vännerna. På grund av minskad marknad för gaffeltruckar fick han ingen vidareanställning på det företag där han jobbade, ”och sen så, en mycket nära vän som går den här utbildningen också hade kommit in”, berättar Per och fortsätter: ”Jag ringde då till utbildningsledaren och frågade om det fanns några platser vilket det inte gjorde, jag kommer på uppropet och är det någon som inte

kommer så tar jag den platsen. Och det visade sig att det kom två som inte kom, så då fick jag en av platserna här, så det var tur att jag kom in mer eller mindre”.

Per blev ”skitglad” och förvandlades plötsligt till småstadsbo. Den kompis som går samma utbildning har Per känt i femton år, ”det är rätt skönt att veta att man har någon då som man känner så bra, att inte komma helt själv när man kommer till en ny plats”. När intervjuaren frågar om det finns någon ”röd tråd” som förklarar varför Per hittat till högskolan svarar han att han alltid varit ”otroligt nyfiken”. Han antyder återigen även slumpen och sina föräldrar: ”Och det gör väl kanske att jag har kommit hit dels sista här nu att jag sökte hit eller att det var bara en ren chansning att går det så går det, det skulle vara väldigt kul att prova på, och sedan att mamma och pappa då har stöttat mig”.

Per är inte bara intresserad av datorer utan tror också att framtiden ligger ”i det här med datorer”. ”Det är nog mycket lättare att få ett jobb om man kan data, ja överhuvudtaget idag”. Det framtida samhället kommer att bli ”mycket mer datapräglad” tror Per. Han kommer definitivt att få ett jobb efter utbildningen, säger han, och han kan tänka sig att jobba var som helst, ”någonstans på jordklotet”. ”Jag ser det mer som en personlig utmaning och det är okej att åka var som helst och jobba”. Om han trots detta inte får något jobb kan han istället läsa 20 poäng pedagogik och jobba som lärare eller liknande.

Peter

Peter är 37 år och läser idéhistoria vid ett universitet

Det är nu Peters andra studietid efter ett uppehåll på nästan tio år då han har jobbat som lärare. Han har alltid bott i den storstad (eller angränsande förorter) där universitetet ligger. Peters mamma har jobbat som undersköterska och sjuksköterska men är nu pensionär. Pappan var expedit på Domus men lever inte längre. Peter har en tio år äldre bror.

Peter har gått humanistisk linje på ett musikgymnasium och började sedan läsa filosofi på ett universitet 1979. Till slut hade han läst 60 poäng filosofi, 60 poäng svenska och 30 poäng historia. Trots att han försökte kom han inte in på ämneslärarlinjen. Han läste ett pedagogiskt extraår på lärarhögskolan istället och 1986 var han färdig lärare. Det tog två år innan han fick fast tjänst på gymnasiet men sedan dess har han jobbat på en och samma skola. Redan under studietiden vikarierade han på högstadiet.

Peter kom in på musikgymnasiet efter rekommendation av sin musiklärare på högstadiet. Han hade ett stort musikintresse och spelade i ett band. Båda hans föräldrar uppmuntrade honom att läsa och spela musik även om de var tveksamma till om man kunde leva på musik. Peters föräldrar har uttryckt ”något i stil med att ’du måste plugga vidare ehhh annars blir du som vi’”, menar Peter. Föräldrarna gick 6-årig folkskola och framför allt Peters pappa var missnöjd med sitt jobb. Ett viktigt budskap hemifrån var enligt Peter att man måste läsa vidare eftersom föräldrarna visste vad det innebär att inte ha studerat. Peter ser det som ett negativt budskap, en sorts besvikelse.

Ett tag var han övertygad om att han ville bli musiker men han ändrade åsikt: ”Sen så var det nåt som hände, det är lite oklart även för mig hur det ligger, men alltså, jag spelade band hela gymnasietiden eh, det var ju så att jag, att jag var tveksam till om det skulle funka, om det nu berodde på mina föräldrars tvekan eller om det var min egen tvekan eller en kombination det vet jag inte, jag menar, det var ju lite oklart det där, det var ju liksom ett tungt val, ett svårt val”. I slutet av gymnasiet eller kanske på sommaren mellan gymnasiet och universitetet bestämde han sig för att inte satsa professionellt på musik. Han hade sökt filosofi, lärarlinjen och musikutbildning på kommunala musikinstitutet men valde bort det senare alternativet.

Under gymnasiet hade ”nån sorts studieintresse” vaknat, han började göra läxorna noga och fick ett politiskt engagemang. ”Då blev studierna viktiga” berättar Peter, ”det var det, tror jag, det var en sak som gjorde att jag valde att plugga vidare på universitetet, att jag ville skaffa mig en ordentlig utbildning så att jag kunde göra något vettigt för världen framöver på nåt sätt, jag hade såna där eh frälsarambitioner från början, det har jag inte på samma sätt nu kan man

säga [[skratt]]”. Peter minns hur han satt och övade skalor på pianot och kände att det här kommer inte att leda till att svälten avskaffas i världen.

Under Peters vapenfria tjänst som elevassistent på en skola träffade han en politiskt radikal lärare som betydde mycket för honom. Peter fick hålla en del lektioner i hans klass och påverkades av hans engagemang. I och med hans universitetsstudier blev Peter aktiv i freds rörelsen men slutade efter att ha börjat jobba. Han har nu jobbat i nästan tio år som gymnasielärare i svenska och filosofi. Under de första fem–sex åren hade han ett brinnande engagemang för arbetet, han ägnade mycket av sin fritid till lektionsförberedelser och skrev extramaterial. Efter ett tag började det dock bli tungt och för två år sedan bestämde han sig för att börja läsa igen för att kunna byta jobb. Han började läsa idéhistoria för att få ett jobb på idéhistoriska institutionen.

Jobbet som lärare har blivit för hårt, menar Peter. Det kräver för mycket tid och det är alldeles för lätt att känna sig missnöjd. Man har så otacksamma elever, tycker Peter, ”det är det jag tänkte jag skulle bli av med om jag fick jobb på universitetet”. Han vill fortfarande undervisa men inte med den arbetssituation han nu har, och inte för den lönen, påpekar Peter. Om det inte går kan han tänka sig att jobba kvar som lärare.

Peter menar att det dels var hans föräldrars uppmaningar som gjorde att han började studera och dels ett politiskt engagemang. Förutom detta menar han att det finns andra drivkrafter ”av psykologisk karaktär”. För Peter har studierna varit en flykt ”precis som arbete kan vara en flykt” och hans politiska engagemang kan vara en sorts flykt från det Peter kallar ”pubertetsproblematik”. Han sätter sin ”världsfrälsaruppgift” och sitt politiska engagemang för andras lidande i samband med alltför mycket ”psykologisk existentiell ångest” som Peter inte kunde hantera och inte fick hjälp att hantera hemma. Genom engagemanget kunde han glömma sitt eget lidande.

”Jag brukar jämföra mig med min bror som är tio år äldre ” säger Peter. ”Han ehh, uppfattar jag det, också har flytt men inte in i studier och politik utan in i missbruk istället och jag tror att det är så eftersom vi har samma föräldrar, samma uppväxt, att vi har flytt fast på olika sätt”. Hans ångest gör att det knappast kan vara en slump att han sökte sig till just filosofi, menar han. Samtidigt beskriver han sina senaste studier som en njutningsfull hemkomst; ”det känns som att komma hem varje gång jag åker till universitetet”.

Peter är ensamstående och har inga barn. Han har ett antal vänner som han träffar med jämna mellanrum, både gamla och nya som han träffat på universitetet. Han beskriver sig som ”utpräglat intellektuell och akademisk och teoretisk” och menar att hans vänner därför förstår att han vill byta till ett lämpligare och roligare jobb på universitetet. Trots att han vill sluta som gymnasielärare har studierna hjälpt honom i jobbet. Ibland kan han plocka direkt från sina tentor och rapporter för att använda i sin egen undervisning.

Nu läser Peter på C-nivån och tar tjänstledigt från sitt jobb för att kunna följa undervisningen. Hans rektor tycker inte att utbildningen kan räknas som fortbildning varför Peter inte får någon lön under ledigheten. Enligt Peter förstår inte rektorn att idéhistoria nästan är samma sak som filosofi.

Petra

Petra är 28 år och går internationella samhällsvetarprogrammet vid en högskola

Petra kommer från en stad i ett annat landskap och betraktar sin familj som en arbetarfamilj trots att mamman har läst språk och ekonomi vid ett universitet på senare tid. Pappan slutade skolan efter nian. Petra tror inte att hennes mammas studier har påverkat henne, snarare tvärtom eftersom hon på grund av studierna var upptagen och frånvarande under Petras uppväxt. Petra förklarar sitt studieintresse med en ”egen drift till att vilja bli nånting”. Hon berättar vidare: ”Jag vill inte att det ska finnas några begränsningar för mig, sen har jag insett realiteten att man kommer inte så långt utan utbildning och, då är det väl att finna sig i det”.

Från början gick hon vårdlinjen på gymnasiet och direkt efter det reste hon med *Up with people* som student ett år (med ”student” avses här student inom just den organisationen). Efter det åkte hon till Holland under ett halvår. Sedan jobbade hon ett år, dels som ansvarig för en inköpsavdelning i en butik och dels inom långvården. Och så läste hon på KomVux och efter det åkte hon i väg igen med *Up with people*, då som anställd under tre år. Där jobbade hon med marknadsföring, logistik, PR och med att ordna mat och husrum i olika städer för anländande grupper av medarbetare i Nordamerika och Europa.

När Petra tänker efter så visste hon redan då att hon ville läsa på högskolan. Hon sökte tre år i rad och kom in alla tre åren men först när hon jobbade sista året utomlands kände hon sig ”gammal nog, då var jag 26, då behövde jag fortsätta min karriär med utbildning, få den innan jag blir för gammal”. Petra menar att hennes studieintresse förstärktes genom engagemanget i *Up with people*. I efterhand har hon i sina studier haft nytta av erfarenheterna utomlands, dels genom att hon inom organisationen kom i kontakt med den litteratur och kunskap som hon nu studerar och dels genom att hon lärde sig jobba i grupp, ökade sin personkännedom och fick en vidsynthet som hjälper henne i de nuvarande studierna.

När hon under ett halvår bodde i Holland var den ursprungliga planen att jobba på ett elektronikföretag och samtidigt gå en språkkurs. Men på grund av att Sverige inte var medlem i EG kunde hon inte jobba och fick tillbringa fem månader utan organiserad sysselsättning. Hon utforskade omgivningen, ”njöt av att vara själv”, lärde sig språket via TV, radio och serietidningar och beskriver perioden som ”nyttig”. Kanske kan hon använda sina språkkunskaper när hon enligt sina planer ska studera ett år i Sydafrika eftersom afrikaans bygger på holländska.

Trots att hon blivit antagen på högskolan flera gånger innan hon verkligen påbörjade sina studier lockades hon mer av att åka utomlands. ”Det var en större utmaning”, menar hon. Hon har dock inte sökt någon annanstans än till just den högskola där hon nu studerar eftersom denna var lagom långt hemifrån och lagom stor; hon ville inte komma till ett stort universitet utan sökte efter en atmosfär eller en kultur. ”Jag tror inte att det var en automatisk tanke när jag gick ut gymnasiet att jag skulle läsa vidare” menar Petra, ”men sen levde jag utomlands ett par år och i organisationens natur så låg det att rätt många fortsatte att utbilda sig efter att dom var färdigresta”. Efter vistelsen utomlands ”insåg jag att jag måste ju faktiskt komplettera upp mina betyg”, och då läste hon in samhällsvetenskaplig linje på KomVux.

De jobb Petra har haft i Sverige har hon hela tiden sett som tillfälliga och hon vill inte återvända till dem. På gymnasiet blev hon utbildad till att arbeta med handikappade barn och ungdomar men hon har inte tillräckligt tålamod för det jobbet. I Petras omgivning är det få som har läst vidare, hemorten är en arbetarstad och den gymnasieutbildning hon gick betecknar hon som arbetsrelaterad. Eftersom hon har varit utomlands länge har hon inte mycket kontakt med de gamla vännerna i hemorten och hennes föräldrar ställer inte så höga krav på henne, mycket på grund av att de inte förstår vad hon blir genom sin utbildning, menar Petra. Hon har alltid skilt sig från sin omgivning i hemorten, ”så att det är inte att dom tycker att jag är konstig för att jag läser på högskolan för dom har alltid tyckt att jag är konstig [[skratt]]”. En del av hennes gamla vänner är intresserade av studier men vågar inte släppa sina jobb. De kan tänka sig kortare perioder med kurser men ”nu är dom i 28 års åldern, det är svårt”.

Petra läste först ett grundår på samhällsvetarprogrammet och sedan tog hon ledigt ett år för att jobba kåraktivt. ”Det kom väldigt fel i planeringen” säger hon, ”jag bara halkade in på det jobbet”. Engagemanget inom kåren ser hon samtidigt som en merit som hon tror värdesätts högt av framtida arbetsgivare. Nu läser hon sin tredje termin men det är alltså hennes femte vid högskolan.

I framtiden har Petra en dröm om att jobba i en internationell organisation, FN eller Röda Korset, till exempel, och utföra ungefär samma uppgifter hon gjorde i *Up with people*: förbereda inför anländande trupper, ordna nätverk, transport och liknande. ”Jag tror att jag behöver väldigt mycket omväxling, jag har inte låst mig vid vad det ska bli, det kan bli personalkonsult också eller nånting åt det hållet.” Hon skulle gärna vilja bli någon sorts projektledare.

Sussi

Sussi är 27 år och studerar på en vårdhögskola i en storstad

Sussi ska bli arbetsterapeut och menar att det egentligen mest var en slump som gjorde att hon började på högskolan. Hon kommer från ett annat nordiskt land och därifrån får hon också sitt studiemedel. Första gången hon kom till Sverige var under ett sommarjobb 1991 och eftersom hon under den tiden skaffade sig en svensk pojkvän var hon ofta här. När hon senare fick ett jobb inom psykiatri i Sverige tänkte hon först bara ta det som ett sabbatsår och söka igen till psykologlinjen i hemlandet. ”Men det blev så att jag stannade ända till slut” säger Sussi.

Efter gymnasiet har Sussi gått på en konstfolkhögskola ett år och sedan läst pedagogik vid ett universitet. Hon ville som sagt bli psykolog och sökte till den utbildningen i sitt hemland men kom inte in. På jobbet inom psykiatri ändrade hon sina yrkesplaner: ”Efter det så kom jag på att jag vill inte bli psykolog men jag var fortfarande intresserad”. Inom psykiatri märkte Sussi att hon nog inte var den person som skulle ”fungera bra som en psykolog” och hon trodde inte så mycket på psykologernas arbetssätt längre. ”Så jag började tänka mer på det som, ja, mera som en arbetsterapeut när jag var där”, berättar Sussi.

Efter jobbet började hon på folkhögskola igen och där bestämde hon sig för att bli socionom men det visade sig att hon i så fall behövde B-svenska, vilket hon inte hade. Hon läste in det under ett år, jobbade halvtid som personlig assistent under en termin och sökte till socionom, till kulturvetarlinjen och till konstfack. Längst ner kryssade hon i för arbetsterapeututbildningen: ”Jag bara kryssade, jag tänkte inte ens allvarligt på det, jag bara kryssade”. Och så kom hon inte in på socionomutbildningen men däremot på kulturvetarlinjen och till arbetsterapeututbildningen. ”Så kändes det *bra* då helt plötsligt”, berättar Sussi, ”eller det kändes som om att det var nog det bästa valet av alla ändå men det var alltså slumpmässigt, det var inget jag gått och funderat på sådär”.

Sussi menar att hon inte visste att arbetsterapeuter gör sådant som hon var intresserad av trots att hon via en kompis som har behandlats för ätstörningar förut hade hört talas om hur arbetsterapeuter arbetar. Efter att ha berättat detta tillägger Sussi att hennes mamma faktiskt arbetar som lärare på en vårdskola i hemlandet, och hon tyckte att utbildningen skulle passa Sussi jättebra. ”Men det har inte jag lyssnat på, på nåt sätt”, påpekar Sussi. Hon har istället varit inriktad på det hon ansåg vara högre studier, att bli psykolog eller socionom. Orsaken till att hon inte lyckades att ta sig till sådana utbildningar var att hon hade placerats i en kvot för studenter med utländska betyg och från den kvoten antas bara en student per linje, något Sussi tycker är fruktansvärt. På grund av detta höll Sussi på att inte komma in någonstans trots bra betyg från gymnasiet,

och då hade det inte varit någon idé att stanna i Sverige om hon inte skulle skaffa svenska gymnasiebetyg.

Det var inte förrän andra alternativ ”började på nåt sätt verka ointressanta” som arbetsterapeututbildningen framstod som tänkbar för Sussi. Trots det hade hon från början en aning om att ”det är säkert det här det blir”. Hon hade ägnat massor av tid åt att grubbla över vad hon skulle bli och visste nästan för mycket om olika yrken. ”Så att tröskeln blir så enormt hög att bestämma sig för nåt för då väljer man ju bort en massa andra saker så en slump var det på ett sätt men sen så är det väl ändå inte det eftersom det är mycket sånt som jag hela tiden varit intresserad av”. Nu är hon nöjd med vårdhögskolan och skulle inte vilja gå de andra utbildningarna. Det enda som fortfarande är lockande är bildläroslinjen men mer som en utbildning än som början på ett yrke.

När intervjuaren frågar om Sussis mamma har påverkat hennes utbildningsval svarar hon nekande. Men hon menar att mammans yrke har gjort vården bekant för henne och kanske påverkat henne indirekt: ”På mig har det aldrig varit lockande” säger Sussi, ”fast ändå har jag hamnat inom vården på nåt sätt men under min uppväxt så var jag inte alls, tyckte inte att det verkade nåt”.

Släkten har haft förväntningar på Sussi att hon ska läsa på högskola: ”Dom har vart på mig ganska mycket med det här med utbildning och dom har nog varit mer stressade egentligen än vad jag har varit”. För släkten har det ”alltid varit nån självklarhet” att Sussi ska läsa och de har inte förstått ”det här med att gå omkring och fundera riktigt, så tänker inte dom”. Släktens press har förvärrat Sussi ”grubbleri”, menar hon, och hon har inte känt sig riktigt fri. ”Fast nu är dom tysta”, säger hon, ”så det är bra [[skratt]]”.

Sussi skulle vilja öppna en egen behandlingsenhet i framtiden med behandling för psykiskt sjuka patienter på landet, dock inte direkt efter utbildningen. Hon hoppas att hon kan vidareutbilda sig till bildterapeut. Direkt efter studierna vill hon åka utomlands och jobba, ”ifall jag inte gifter mig och så”. Hon har även blivit inspirerad av en fältstudie på en basklinik, på ett sådant ställe skulle hon kunna tänka sig att arbeta. ”Men så känner jag också att nu börjar jag ändå att närma mig trettio snart eller om några år så börjar man tänka att man ska skaffa barn nån gång”, berättar Sussi, ”och så då vill jag ha åkt innan dess och kanske jobbat utomlands eller nåt”.

Sven

Sven är 23 år och läser på kulturvetarlinjen vid ett universitet

Med Svens egna ord är han uppvuxen i en ”kärnfamilj” med en äldre bror som det enda syskonet. Han flyttade hemifrån när han var 20 och har nu bott i sin lägenhet i två år. Han bor kvar i samma stad där han är född. Uppväxten var ”någorlunda lycklig” i ett tämligen välmående villaområde och Sven har alltid utmärkt sig i skolan.

Från första klass har han varit väldigt begåvad, menar han. Han hade lätt att lära sig och befann sig på samma kunskapsnivå som fjärde eller femte klass redan när han började ettan. Sven förklarar detta med ”arv och miljö eller nåt sånt” samt en viss uppmuntran från föräldrarna: ”Jag tror att jag har uppmuntrats mycket till, och en sak, att ha tillgång till, en sån enkel sak som att ha tillgång till mycket böcker i hemmet, uppslagsverk framför allt”. Svens mamma var lärare i engelska men lever inte längre. Hans pappa jobbar som ekonom. Svens framgång i skolan har gjort att han inte har känt en ”alltför stor hämmande respekt för nya utmaningar, nya skolor” vilket samtidigt har betytt att han nästan automatiskt har trott att det ska gå bra, ”vilket det inte alltid gör”. Det är främst han själv som ställer krav men även kamrater och bekanta. ”Jag tycker inte att jag har känt av det som något jobbigt från mina föräldrar, det är mycket nånting som man lägger på sig själv”.

Sven läste naturvetenskaplig linje på gymnasiet i ett och ett halvt år men gick över till samhällsvetenskaplig när han insåg att naturvetenskap inte var hans ”grej”. ”Jag har alltid varit intresserad av historia och samhällsvetenskap, jag kände att det fanns en större bredd, att det var större spridning på vad det var för slags folk då som läste på samhällsvetenskaplig linje, jämfört med naturvetenskaplig”. Det var ”endimensionellt” på naturvetenskaplig linje, menar Sven, alla ville vara ”som naturvetare” även om de enskilt inte passade in i modellen. Den ”utlösande faktorn” var ett dåligt matteprov då Svens far i förbifarten sade att ”du kanske inte har valt rätt linje”. Då bestämde sig Sven för att byta.

Han gick ut samhällsvetenskaplig linje med bättre betyg än han hade haft från början på naturvetenskaplig linje. Bytet innebar också ”en väldig skjuts” socialt, han fick nya vänner och beskriver det som ”en stor förändring i mitt liv”. Redan på gymnasiet skrev Sven högskoleprovet och fick högsta resultat varpå han sökte dels journalistlinjen och dels litteraturvetenskap. Han bestämde sig för att läsa en kurs innan han började på en linje och började därför med litteraturvetenskap. Efter en termin började han på journalistlinjen men slutade efter några dagar i samband med att hans mamma dog.

”Det var så att allting rasade samma på nåt sätt” berättar Sven och fortsätter: ”Och jag började gå i psykoterapi, psykoanalys under flera år men jag läste

kurser på universitetet parallellt med det här för att inte, att ha, som tidsfördriv för att inte bli helt insnöad på det själsliga”. Han läste bland annat religionsvetenskap (som linje, inte enstaka kurs), media och kommunikationsvetenskap, psykologi och teoretisk filosofi men säger att han inte har pluggat seriöst förrän de tre sista terminerna. Just nu läser Sven alltså på kulturvetarlinjens basår, har före det läst två terminer historia och vill fortsätta med historia under ytterligare en termin.

Han har omkring 70 poäng sammanlagt och vill ta en fil kand. Sedan vill han läsa lite nationalekonomi och datasystemvetenskap eftersom han dels är intresserad av de ämnena och dels känner att de är ”vita fläckar” i hans kunnande. Dessutom blir hans utbildning på det viset ”mera marknadsanpassad”.

Efter studierna vill Sven jobba inom kultursektorn, till exempel på museum, förlag eller på en tidning. Journalistplanerna har han dock mer och mer lagt på hyllan. Hans största intresse är allmänbildning, han ägnar ”säkert fyra timmar varje dag” åt nyheter, radio, TV och uppslagsverk. I början av studierna har han även vikarierat som gymnasielärare och han skulle kunna tänka sig att fortsätta med det men bara några år och inte som en längre karriär.

Örjan

Örjan är 29 år och läser till sjuksköterska vid en vårdhögskola

Örjans pappa har jobbat på bank och hans mamma har arbetat som läkarsekreterare. När han var sex år flyttade familjen till en annan ort och innan han hade gått ut grundskolan flyttade de igen. Hans stora intresse när han var liten var sport i alla former; Örjan spelade hockey, bandy, tennis, pingis – ”allting var roligt”. Han gillar att växla mellan olika sporter, vilket har gjort att han inte är dålig på någon sport men å andra sidan inte heller riktigt bra på någon. ”Så har det inte blivit och så har det inte varit längre fram i livet också” berättar Örjan, ”jag är allätare, jag är bred, känner mig inte bortkommen på nåt område direkt”.

När Örjan var 12 år skildes hans mamma och pappa, något Örjan har svårt att minnas riktigt. ”Jag tror jag har förträngt det” säger han, jag vet att ibland även idag kan jag vara arg på pappa av nån anledning jag inte riktigt kan sätta tummen på, jag antar att det har med skilsmässan att göra”. Örjan bodde med sin mamma i samma område under ett och ett halvt år efter skilsmässan och de skaffade en hund som blev hans favorit.

Örjans pappa har gift om sig och har två barn i den nya familjen men Örjan har inte så mycket kontakt med den. Nu tycker han att det är tråkigt att han ”har så lite familj” eftersom han och hans flickvän snart ska få barn. Barnet väntades en vecka efter det att intervjun utfördes.

Att välja gymnasielinje tyckte Örjan var svårt, ”att som 15-åring veta vad man ska bli, det är inte så jävla lätt”. Det blev samma linje hans föräldrar hade gått – ekonomisk. Han trivdes inte på gymnasiet och hade många frånvarotimmar. Han hade inget intresse av skolan men när han väl var där presterade han bra. Efter gymnasiet ville han aldrig mer plugga och såg fram emot att jobba. Han hade redan börjat jobba extra på en konsumbutik på kvällar och helger under gymnasietiden och fortsatte nu där.

Efter jobbet på Konsum ordnade hans pappa ett jobb åt honom på en bank. ”Som 18-åring fick jag jobb på fondkommissionen” berättar Örjan, ”så jag jobbade med optioner och sånt men jag tyckte faktiskt det var fruktansvärt tråkigt”. Han kände sig liten och obetydlig trots att hans kompisar var avundsjuka på hans jobb. Han fick ingen ”personlig tillfredsställelse” av bankjobbet, ”det syntes inte vad man gjorde” menar Örjan: ”Jobbade jag hårt var det ingen som märkte det, jobbade jag inte så var det ingen som märkte det heller”. Han blev därför glad när han ryckte in i lumpen för Lapplands jägarregemente. Visserligen var han ”livrädd” i början men efter ett tag hade han kul.

Efter sju och en halv månad i lumpen fick han jobb på fritis under åtta veckor. Han umgicks med några kompisar som jobbade där och lockades av deras berättelser. Efter att vikariatet tog slut fick han via en annan kompis jobb som vägmålare – han målade vita linjer för parkeringsrutor, cykelbanor och liknande. Till slut blev dock jobbet för ensamt. Han jobbade hela natten själv i en bil utan radio och kände att han var alldeles för social för att ha ett sådant jobb. Dessutom var han inte populär på arbetet; jobbet skulle utföras på ackord och Örjan orkade bara hålla på tre timmar. Sen gick han hem och lade sig.

Genom ytterligare en kompis fick Örjan istället jobb på en läskfabrik under en sommar. I jämförelse med bankjobbet trivdes han bra. Han blev pigg efter jobbet medan han på banken blivit helt uttröttad. Trots det erbjöd läskfabriken ”lite för lite hjärnstimulans”. En annan sommar fick han jobb på en bensinmack och där är han fortfarande anställd. Ett tag jobbade han heltid på bensinmacken men så kom han på att han ville bli officer och tog kontakt med det militära.

Där välkomnades han och fick göra lumpen igen eftersom hans första tid inte var tillräcklig. Tolv månader senare hade han insett att han inte ville bli officer – ”av den enkla anledningen att befälen hade lite väl trångsynt tillvaro” berättar Örjan, ”deras värld består av brudar, bärs och beväringar”. Han återvände till bensinmacken men gick till arbetsförmedlingen för att han tyckte att han ändå ville göra något annat.

Då hade Örjan kommit på att han ville arbeta med människor ”där lönen består mer av ett tack eller nåt sånt, det känner jag är tillfredsställelse för mig”. Han bestämde sig för att gå en undersköterskeutbildning och bli ambulansförare. Arbetsförmedlaren hade en plats på nästa kurs som skulle passa Örjan perfekt men han var tvungen att vänta, och det ville han inte. Örjan förklarade att han också kunde tänka sig köra lastbil och erbjöds snabbt en plats på en tolvveckorskurs för att bli lastbilschaufför. Örjan trivdes med utbildningen och fick betalt, ”det var helt otroligt”. Trots det ville han inte jobba med att köra lastbil, det verkade vara för ensamt och han återvände efter utbildningen till bensinmacken istället.

Under en vår planerade Örjan att åka till Riksgränsen på semester och tog kontakt med en folkhögskola där för att anmäla sig till en resa. Anmälningstiden hade gått ut men däremot blev Örjan intresserad av att gå den utbildning researrangörerna hade gått, en fjäll- och vildmarksutbildning. Han sökte, kom in och trivdes med kursen. Efter utbildningen jobbade han på Svenska Turistföreningen som färdledare men upptäckte att det visserligen var roligt att vandra som reseledare ett par gånger men i längden blev det långtråkigt. Han var rädd för att döda sitt intresse av att gå i fjällen och kände sig inte riktigt lika hängiven som de andra reseledarna.

Samtidigt blev han övertygad om att han måste ha en utbildning: ”Det var att jag gick på folkhögskola där som fick mig att känna att jag måste utbilda mig mer, annars så blir det bensinmacken” berättar Örjan, ”och det vill jag inte”.

Örjan berättar att han nu hade uteslutit det militära, liksom att bli polis eller brandman. En gång gick Örjan på testet för att bli brandman och klarade teorin men inte det fysiska. Han fick uppmaningen att komma tillbaka ett år senare med tio kilo muskler extra. ”Men jag har inte så lätt att gå upp tio kilo muskler” säger Örjan och fortsätter: ”Så vad återstår med liknande arbetsuppgifter, det måste vara sjuksköterska, och när jag tänkte på det mer så måste det vara det”. Efter detta tillägger Örjan: ”Min mamma blev jätteglad, hon är sjuksköterska, jag tror inte att jag blev påverkad av henne, att jag vill jobba med samma sak, det var nog arbetsformen som ledde fram till det.” Hans betyg räckte dock inte för att komma in på sjuksköterskeutbildningen så han gjorde högskoleprovet och kom in med hjälp av provresultatet. Nu har han bara en termin kvar på utbildningen.

Örjans flickvän studerar också. De planerar att slutföra sina studier samtidigt som de har barn. De ska ta studiemedel och om det inte fungerar får Örjan ta ut föräldrarpengen eftersom det är han som har haft inkomst tidigare. Efter den sista terminen tar han ut sin pappaledighet men vill gärna jobba extra inom vården för att hålla sig à jour och inte glömma sin kunskap.

På längre sikt vill Örjan ha ett friare arbete, kanske i en akutbil eller inom det militära. Han kan tänka sig att jobba som utbildare åt värnpliktiga eller vidareutbilda sig inom krigssjukvård – ”där finns allt, att vara utomhus och lite improviserat, det känner jag är kul och spännande och omväxlande”. Kanske åker han och hans flickvän till Saudi Arabien och tjänar skattefria pengar, eller till Norge där lönen är högre.

Örjan kommer inte att nöja sig med att vara sjuksköterska, förklarar han. Han vill inte sätta sig i något fack för resten av livet: ”det är inskränkt faktiskt. Omväxling förnöjer, det är klart”.